

Stowarzyszenie Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania

Lokalna Strategia Rozwoju

do 2029 roku

Fundusze
Europejskie

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Sulęcín, 5 czerwca 2023 r.

Spis treści:

I. CHARAKTERYSTYKA PARTNERTSTWA LOKALNEGO	3
1. Nazwa LGD	3
2. Opis procesu budowania partnerstwa	3
3. Opis struktury LGD	5
4. Opis składu organu decyzyjnego	5
5. Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym	5
6. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD	6
II. CHARAKTERYSTYKA OBSZARU I LUDNOŚCI OBJĘTEJ WDRAŻANIEM LSR	6
1. Opis obszaru	6
2. Mapa obszaru objętego LSR	8
3. Potencjał ludzki LGD	10
4. Opis dziedzictwa kulturowego i zabytków	11
5. Charakterystyka obszarów atrakcyjnych turystycznie	12
6. Opis produktów lokalnych, tradycyjnych i regionalnych	13
7. Opis spójności obszaru	13
III. PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR	16
IV. ANALIZA POTRZEB I POTENCJAŁU LSR	21
1. Charakterystyka gospodarki	21
2. Opis rynku pracy	23
3. Przedstawienie działalności sektora społecznego	25
4. Wskazanie problemów społecznych	27
5. Zasoby infrastruktury sportowej, rekreacyjnej, turystycznej	29
6. Wskazanie najważniejszych obszarów, na które może mieć wpływ LGD oraz wskazanie najważniejszych problemów, potrzeb oraz zasobów i potencjałów	35
V. SPÓJNOŚĆ, KOMPLEMENTARNOŚĆ I SYNERGIA	37
1. Opis zgodności i komplementarności LSR z innymi dokumentami strategicznymi	37
2. Opis sposobu integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów czy branż działalności gospodarcze w celu kompleksowej realizacji przedsięwzięć	41
VI. CELE I WSKAŹNIKI	42
VII. SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU	44
1. Ogólna charakterystyka przyjętych rozwiązań – sposób powstania procedur ich kluczowe cele i założenia	44
2. Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru – powiązanie z diagnozą celami i wskaźnikami	45
3. Definicja innowacyjności	45
4. Realizacja projektów grantowych i operacji własnych	46
VIII. PLAN DZIAŁANIA	46
IX. PLAN FINANSOWY LSR	50
X. MONITORING I EWALUACJA	52

I. CHARAKTERYSTYKA LGD

1. Nazwa LGD

Stowarzyszenie Kraina Szlaków Turystycznych - Lokalna Grupa Działania, zwane dalej LGD lub Stowarzyszeniem, jest dobrowolnym, samorządnym, trwałym zrzeszeniem osób fizycznych oraz prawnych, w tym jednostek samorządu terytorialnego o celach niezarobkowych, posiadającym osobowość prawną. LGD jest partnerstwem trójsektorowym, skupiającym przedstawicieli sektora publicznego, gospodarczego i społecznego.

Stowarzyszenie działa na podstawie Statutu Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania (tekst jednolity z dnia 17 grudnia 2015 r.) i przepisów, na które się w nim powołano.

2. Opis procesu budowania partnerstwa

W 2007 roku z inicjatywy Powiatu Sulęcińskiego odbyły się pierwsze spotkania prowadzące do zawiązania się Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania. W dniach 11-12 czerwca 2007 Wydział Rozwoju Starostwa Powiatowego w Sulęcinie zaprosił organizacje pozarządowe, przedsiębiorców oraz przedstawicieli instytucji publicznych na warsztaty współorganizowane przez Regionalny Ośrodek EFS z Gorzowa Wlkp. „We dwoje różniej – tworzenie partnerstw, zawieranie paktów”. Dwudniowa dyskusja cieszyła się dużym zainteresowaniem i doprowadziła do wspólnej konkluzji: „warto wspólnie zatroszczyć się o rozwój naszego regionu”. Podczas szkolenia, jako przykładowe wskazano partnerstwa utworzone w Polsce dzięki pilotażowemu programowi LEADER+, funkcjonującemu w okresie programowania 2004-2006. Po analizie okazało się, że tylko jedna gmina z powiatu sulęcińskiego (gmina Słońsk) przystąpiła do takiego partnerstwa.

W związku z powyższym starosta sulęciński zainicjował 28 sierpnia 2007 pierwsze spotkanie w sprawie zawiązania stowarzyszenia opartego na Osi IV PROW LEADER. Wzięli w nim udział przedstawiciele trzech sektorów z pięciu gmin: Torzym, Sulęcín, Ośno Lubuskie, Lubniewice, Krzeszyce. Kolejne posiedzenie miało miejsce 19 września 2007 i odbyło się w szerszym gronie (dołączyła gmina Łagów). Do stowarzyszenia przystąpiły także gminy: Bogdaniec, Lubiszyn, Deszczno, Kłodawa oraz Santok. Rozpoczęto prace nad statutem Stowarzyszenia. Pojawił się również pomysł połączenia obszaru LGD siecią szlaków tematycznych. Ważnym wydarzeniem w procesie budowania partnerstwa była zorganizowana przez powiat sulęciński Polsko-Niemiecka Konferencja Turystyczna (Lubniewice, 6 października 2007 r.), promująca walory turystyczne powiatu sulęcińskiego. Podczas konferencji Stowarzyszenie pozyskało wielu nowych członków, przede wszystkim przedsiębiorców – właścicieli pensjonatów i gospodarstw agroturystycznych. Zebrania założycielskie Stowarzyszenia odbyły się 20 listopada i 18 grudnia 2007 roku. Dwa dni później komitet założycielski złożył dokumenty rejestracyjne w zielonogórskim oddziale KRS, a 11 marca 2008 roku Stowarzyszenie Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania zostało wpisane do Krajowego Rejestru Sądowego. 10 czerwca 2008 roku w Torzymiu odbyło się pierwsze Walne Zebranie Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania. Na kolejnym spotkaniu, 26 listopada 2008 roku, została przyjęta Lokalna Strategia Rozwoju.

Stowarzyszenie Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania powołane zostało w celu działania na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, w tym: poprawy życia mieszkańców, promocji walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowo – historycznego, wspierania działalności organizacji pozarządowych oraz dbania o rozwój gospodarczy obszaru. Od 2009 r. realizowało ono Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 i 2014-2020. Przez cały ten czas głównym celem Stowarzyszenia było działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, aktywizacja mieszkańców, rozwój przedsiębiorczości oraz promocja i rozwój regionu pod względem turystycznym. Wdrażanie działań zawartych w LSR w latach 2014-2020 spowodowało większe zainteresowanie współpracą wśród przedsiębiorców, co skutkowało zwiększeniem procentowego udziału członków z tego sektora. Jednocześnie zauważalny był wzrost aktywności mieszkańców, którzy zaczęli tworzyć nowe organizacje pozarządowe i realizować projekty grantowe zawarte w LSR oraz finansowane z Programu Działaj Lokalnie Polsko- Amerykańskiej Fundacji Wolności. Wśród członków LGD są takie podmioty, które zdobyły doświadczenie w realizacji LSR w poprzednich okresach programowania oraz takie, które dopiero teraz rozpoczęły współpracę ze Stowarzyszeniem.

KST-LGD ma duże doświadczenie w planowaniu, realizacji i rozliczaniu projektów z różnych źródeł finansowania. W latach 2009-2022, za pośrednictwem LGD, mieszkańcy, organizacje społeczne, przedsiębiorcy i samorządy zrealizowały szereg przedsięwzięć służących rozwojowi obszaru, wykorzystując łącznie kwotę 20 152 150,25 zł na realizację projektów z zakresu:

- odnowy i rozwoju wsi (28 projektów na kwotę 4692637,07 zł; 23% budżetu),
- małych projektów (83 projekty na kwotę 1642524,31 zł; 81, 8% budżetu),
- tworzenia i rozwoju mikroprzedsiębiorstw (6 projektów na kwotę 1098469,50 zł; 5% budżetu),
- różnicowania w kierunku działalności nierolniczej (2 projekty na kwotę 172422,50 zł; 1% budżetu),
- projekt współpracy (2 projekty na kwotę 232 696,87 zł ; 1% budżetu),
- podejmowanie działalności gospodarczej (52 przedsiębiorstwa na kwotę 4724173,80 zł, 24% budżetu)
- rozwój istniejących przedsiębiorstw (9 przedsiębiorstw na kwotę 1892520,76 zł, 9% budżetu)
- infrastruktura turystyczna lub rekreacyjna, lub kulturalna (30 obiektów na kwotę 4455594,68 zł. 22% budżetu)
- wydarzenia aktywizacyjne i integracyjne oraz kultywowanie tradycji (10 wydarzeń na kwotę 52160,24 zł, 0,26% budżetu)
- działania informacyjno-promocyjne (3 działania na kwotę 69550,52 zł, 0,35% budżetu)
- projekty współpracy (2 projekt na kwotę 1119400,00 zł, 6% budżetu).

KST-LGD realizowało także zadania mające na celu aktywizację mieszkańców z innych programów pomocowych i przy ścisłej współpracy z gminami członkowskimi:

- w 2010 r. Stowarzyszenie KST-LGD dzięki funduszom pozyskanych z Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA zorganizowało „Polsko – niemieckie spotkania na Szlaku Smakosza”, czyli międzynarodową imprezę kulinarną, skupiającą w jednym miejscu i czasie smaki z terenu KST-LGD oraz zaprzyjaźnionych gmin z Niemiec. Kwota dofinansowania to 8.898,88 € (41 506,59 zł);
- w 2010 r. KST-LGD zrealizowało projekt z EFS POKL pt. „Muzykalna edukacja” – nauka gry na gitarze dla dzieci z gminy Deszczno. Celem projektu było upowszechnienie różnych form edukacji dla dzieci i młodzieży. Kwota dofinansowania to 49 775,00 zł;
- w 2012 r. KST-LGD otrzymało dofinansowanie z Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich
- w wysokości 52 190,00 zł na realizację zadania pt. „Wzrost konkurencyjności obszarów wiejskich poprzez utworzenie gier terenowych”. Projekt zakładał szkolenia społeczności lokalnej z zakresu ekonomii społecznej z wykorzystaniem „dobrych praktyk” na przykładzie stworzenia 11 gier terenowych (po jednej w każdej gminie członkowskiej), które przyczynią się do zwiększenia świadomości i wiedzy dotyczącej możliwości wykorzystania potencjału lokalnego.

W grudniu 2014 r. Stowarzyszenie Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania podpisało Umowę ramową zawartą w celu budowy kooperacji LEADER z LAG Oderland z siedzibą w Wriezen (Niemcy), zaś w 2015 r. wystartowało w naborze organizowanym przez Polsko-Amerykańską Fundację Wolności i zostało jednym z pięciu nowo wybranych Ośrodków Działaj Lokalnie spośród 68 zgłoszonych organizacji z całej Polski. Stowarzyszenie KST-LGD w latach 2016 – 2022 pozyskało 207 600,00 zł, z której to kwoty zrealizowano 49 projektów.

Zarówno konsekwentne wykonywanie zadań przewidzianych w LSR, jak i ewaluacja zewnętrzna przeprowadzona w 2022 r. pokazały, że zawarte w dokumencie działania były dobrze dobrane i odzwierciedlają zapotrzebowanie społeczeństwa. Konsultacje społeczne potwierdzają trafność i skuteczność podjętych działań, ale jednocześnie wskazują na potrzebę kontynuowania wdrażanych pomysłów oraz wzbogacania i tworzenia nowych propozycji. Niniejsza LSR jest trzecią z kolei strategią opracowaną przez Stowarzyszenie KST-LGD, która realizowana będzie na tym samym obszarze przy ścisłej współpracy z samorządami, organizacjami pozarządowymi, przedsiębiorcami i mieszkańcami.

Dotychczasowe zaangażowanie różnorodnych podmiotów pozwoliło wypracować najlepsze rozwiązania służące rozwojowi lokalnemu. Dzięki nim znacząco wzrosła jakość życia mieszkańców jedenastu gmin członkowskich, powstały nowe punkty handlowe i usługowe oraz rozwinęły się już istniejące przedsiębiorstwa; tereny wiejskie zostały zrewitalizowane i odnowione, poprawiła się także infrastruktura turystyczna i rekreacyjna; rozbudowana została oferta kulturalna, dzięki której społeczność ma możliwość kultywowania lokalnych tradycji, integrowania się i realizowania własnych inicjatyw oddolnych.

Piętnastoletnia owocna współpraca z lokalnymi liderami, dbałość o zachowanie wysokiego standardu komunikacji oraz troska o stały kontakt z członkami LGD przyczyniły się do pogłębienia współpracy i wzrostu utożsamienia się ze Stowarzyszeniem. Szeroko zakrojona aktywność promocyjna nastawiona na upowszechnianie informacji o działalności Stowarzyszenia i możliwości uzyskania wsparcia ma na celu zarówno spopularyzowanie KST-LGD i uczynienie go bardziej rozpoznawalnym w środowisku, jak i zachęcenie nowych osób do dołączenia do Stowarzyszenia, by mogło ono skuteczniej oddziaływać i wprowadzać pozytywne zmiany.

Stowarzyszenie dołoży wszelkich starań, aby również w kolejnych etapach realizacji LSR zaktywizować jak najwięcej swoich członków oraz pobudzić do działania jak największą grupę mieszkańców i reprezentantów różnych sektorów. Plan

rozwoju działalności Stowarzyszenia zawiera między innymi aranżowanie cyklicznych spotkań i wydarzeń do organizacji, których włączani będą mieszkańcy i różne podmioty użyteczności publicznej. Stowarzyszenie będzie systematycznie informować o planowanych przedsięwzięciach na swojej stronie internetowej, rozsyłać informacje do wszystkich swoich członków oraz organizacji i instytucji będących potencjalnymi partnerami we współdziałaniu.

3. Opis struktury LGD

W momencie przyjęcia LSR Stowarzyszenie KST-LGD składa się z członków sektora publicznego, gospodarczego i społecznego. Wielu z nich ma wiedzę i doświadczenie w pozyskiwaniu środków z programów pomocowych oraz realizowało projekty z różnych źródeł finansowania. Sektor publiczny reprezentuje 10 gmin i 1 jeden powiat. Sektor gospodarczy reprezentowany jest przez podmioty z różnych branż z przewagą branży usług turystycznych i pokrewnych. Sektor społeczny to przedstawiciele organizacji pozarządowych, kół gospodyń wiejskich, OSP, grup nieformalnych itp. Skład członków jest, więc reprezentatywny dla specyfiki obszaru objętego LSR oraz przyjętych kierunków działania i nie daje przewagi żadnej z grup interesu. Wartością dodaną działalności Stowarzyszenia jest sieć sympatyków, którzy nie są formalnie członkami Stowarzyszenia, ale wspierają Stowarzyszenie w różnej formie, np. bezpłatnie wynajmując pomieszczenia, w których odbywają się wydarzenia lub udostępniając za darmo własną infrastrukturę beneficjentom i uczestnikom imprez.

Strukturę Stowarzyszenia KST-LGD tworzą: Walne Zebranie Członków, Zarząd, Rada, Komisja Rewizyjna oraz Biuro Stowarzyszenia. Kompetencje poszczególnych organów określa statut, zaś Rada funkcjonuje na podstawie dodatkowego regulaminu. Skład Rady i Zarządu nie daje przewagi żadnej grupie interesu. Członkowie organów Stowarzyszenia posiadają odpowiednie kwalifikacje wynikające z wykształcenia, doświadczenia zawodowego oraz pracy społecznej, a pracownicy biura mają doświadczenie w realizacji projektów. Wszystkie osoby zatrudnione w biurze oraz członkowie Zarządu, Rady i Komisji Rewizyjnej zobowiązane są do profesjonalnej realizacji powierzonych zadań, dlatego stale podnoszą wiedzę i kwalifikacje, dostosowując umiejętności do aktualnie obowiązujących przepisów prawa w ramach samokształcenia, pracy w zespołach roboczych oraz udziału w szkolenia wewnętrznych i zewnętrznych zgodnych z zatwierdzonym harmonogramem szkoleń.

4. Opis składu organu decyzyjnego

Organem decyzyjnym Stowarzyszenia, do którego kompetencji należy przede wszystkim wybór operacji zgodnych ze strategią oraz ustalenie kwoty wsparcia dla operacji, jest Rada. Jej skład wynika z partnerstwa na obszarze LGD, w związku, z czym członkowie Rady reprezentują trzy kluczowe sektory: publiczny, społeczny, gospodarczy. Został on dobrany tak, aby zagwarantować uczciwą, merytoryczną ocenę i wybór wniosków do dofinansowania, a reprezentatywność każdego sektora respektuje zasadę, że ani władza publiczna, ani żadna pojedyncza grupa interesu nie posiada więcej niż 49% praw głosu w podejmowaniu decyzji. Dodatkowo nadal prowadzony będzie rejestr interesu członków organu decyzyjnego z wnioskodawcami danego naboru, który jest załącznikiem do Regulaminu Rady.

5. Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

Proces decyzyjny został przewidziany w ten sposób, by zapewnić wybór operacji jak najwyższej jakości, zgodnych z celami niniejszej strategii. Narzędziem pozwalającym wybrać takie właśnie projekty są przejrzyste, niedyskryminujące i mierzalne kryteria wyboru. Jedynym organem, w którego kompetencji jest wybór operacji i ustalenie kwot wsparcia, jest Rada. W procedurach wyboru i Regulaminie Rady znajdują się zapisy mające na celu zachowanie parytetów, sektorowości, poufności, bezstronności, fachowości wyboru oraz kontrolowania jego jakości i zgodności tego wyboru z przyjętymi rozwiązaniami, a w razie konieczności wdrożenia procesów dyscyplinujących. Osobą odpowiedzialną za czuwanie nad prawidłowym przebiegiem oceny i wyboru, poprawnością dokumentacji i zgodności formalnej jest Przewodniczący Rady. Członkowie Rady, jako zespół zadaniowy biorą udział w pracach na stworzenie jak najbardziej przejrzystych, adekwatnych i trafnych procedur i kryteriów wyboru operacji. Szczegółowe informacje zawarto w rozdziale VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru.

6. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD.

Głównymi dokumentami regulującymi funkcjonowanie KST-LGD są: Statut Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania, Regulamin funkcjonowania Rady Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania (organ decyzyjny) oraz Regulamin pracy Biura LGD.

- Statut reguluje najważniejsze kwestie przewidziane w Ustawie z dn. 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. 2015 poz.1393 z późn. zm): nazwę, teren działania i siedzibę, cele i sposoby ich realizacji, sposób nabywania i utraty członkostwa, przyczyny utraty członkostwa oraz prawa i obowiązki członków, a także wskazuje tryb dokonywania wyboru i kompetencje władz stowarzyszenia, sposób reprezentowania stowarzyszenia oraz zaciągania zobowiązań majątkowych. Dokument wskazuje organ nadzoru nad stowarzyszeniem (Marszałek Województwa Lubuskiego), określa organ LGD odpowiedzialny za wybór operacji oraz szczegółowe określenie jego kompetencji oraz zasad jego reprezentatywności (Rada), a także organ LGD kompetentny w zakresie uchwalenia LSR i jej aktualizacji oraz procedur i kryteriów wyboru operacji (Zarząd).

W statucie znajdują się uregulowania dotyczące bezstronności członków organu decyzyjnego w wyborze operacji wraz z przesłankami wyłączenia z oceny operacji.

- Regulamin Rady Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania określa w szczególności zasady zwoływania i organizacji posiedzeń, rozwiązania dotyczące wyłączenia z oceny operacji, zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji, zasady protokołowania posiedzeń Rady oraz zasady wynagradzania członków organu decyzyjnego.
- Regulamin pracy Biura Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania określa w szczególności: zasady zatrudniania i wynagradzania pracowników, uprawnienia kierownika biura, godziny pracy biura, zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD uwzględniające zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych, zasady świadczenia doradztwa oraz opis metody oceny efektywności świadczonego przez pracowników LGD doradztwa.

Statut, Regulamin Rady i zmiany w tych dokumentach zatwierdzane są uchwałą Walnego Zebrania. Regulamin biura LGD zatwierdza uchwałą Zarząd.

II. CHARAKTERYSTYKA OBSZARU I LUDNOŚCI OBJĘTEJ WDRAŻANIEM LSR

1. Opis obszaru

W skład obszaru objętego LSR wchodzi dziesięć gmin zlokalizowanych w północnej części województwa lubuskiego:

- gminy: Krzeszyce, Lubniewice, Sulęcín, Torzym (powiat sulęciński);
- gminy: Bogdaniec, Deszczno, Kłodawa, Lubiszyn, Santok (powiat gorzowski ziemski);
- gmina Ośno Lubuskie (powiat słubicki).

Każda para gmin pozostaje w bezpośrednim lub przynajmniej w dalszym sąsiedztwie, tworząc tym samym zwarty geograficznie obszar. Łączna powierzchnia gmin wynosi 2106 km². Cztery gminy to gminy miejsko-wiejskie, a pozostałe sześć to gminy wiejskie. Obszar objęty LSR zamieszkuje **78 104 osoby**, z czego w miastach mieszka **18 383 osób**, a na wsi **59 721 osób** (wg stanu na 31. 12. 2020 r.). Szczegółowe dane dotyczące powierzchni gmin tworzących obszar LGD oraz liczby mieszkańców przedstawia Tabela 1.

Tabela 1. Zestawienie gmin tworzących obszar KST-LGD¹

województwo	Powiat	Gmina	rodzaj Gminy	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności (osoba)	
lubuskie	sulęciński	Krzeszyce	wiejska	194	4594	
		Lubniewice	wiejsko-miejska	130	3060	
					w tym miasto	2020
		Torzym	wiejsko-miejska	320	6459	
					w tym miasto	2469
		Sulęcín	wiejsko-miejska	375	15518	
	w tym miasto				10011	
	gorzowski	Bogdaniec	wiejska	112	7087	
		Deszczno	wiejska	168	10215	
		Kłodawa	wiejska	235	8871	
		Lubiszyn	wiejska	205	6970	
		Santok	wiejska	169	9086	
	słubicki	Ośno Lubuskie	wiejsko-miejska	198	6244	
					w tym miasto	3883
	RAZEM				2106	78104

¹ Źródło danych: opracowanie własne na podstawie danych GUS na dzień 31 grudnia 2020 r.

2. Mapa obszaru objętego LSR

Tabela 2. Liczba ludności i gęstość zaludnienia obszaru KST - LGD wg stanu na dzień 31. 12. 2020 r.²

Gminy	2013	2020	różnica w %	saldo migracyjne	powierzchnia w km ²	gęstość zaludnienia na 1 km ² w 2013	gęstość zaludnienia na 1 km ² w 2020
Krzeszyce	4 707	4 594	-2,4	-12	194	24	24
Lubniewice	3 154	3 060	-3	2	130	24	24
Torzym	6 973	6 459	-7,4	-50	320	22	20
Sulęcín	16 131	15 518	-3,8	-64	375	43	41
Bogdaniec	7 120	7 087	-0,5	17	112	64	63
Deszczno	8 951	10 215	14	172	168	53	61
Kłodawa	8 046	8 871	10,2	100	235	34	38
Lubiszyn	6 934	6 970	0,5	23	205	34	34
Santok	8 072	9 086	12,6	209	169	48	54
Ośno Lubuskie	6 505	6 244	-0,04	-22	198	33	32
OGÓŁEM	76 593	78 104	1,97	375	2106	36	37

Jak wynika z powyższej tabeli, proces migracyjny dla terenu KST-LGD w powyższym okresie jest korzystny, gdyż liczba mieszkańców obszaru objętego LSR zwiększyła się o 1,97% w stosunku do stanu z 2013 roku. Jest to niewielki przyrost, do którego przyczyniły się cztery gminy, które jako jedyne zanotowały wzrost liczby mieszkańców: Deszczno (14%), Santok (12,6%), Kłodawa (10,2%) oraz Lubiszyn (0,5%). Należą one do powiatu gorzowskiego i nazywane są „sypialnią Gorzowa”, ponieważ zgodnie z Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju znajdują się w obszarze funkcjonalnym Gorzowa Wielkopolskiego. Pozostałe sześć obszarów zanotowało ujemne saldo migracyjne, a największe Gmina Torzym (7,4%). Jest to niepokojąca tendencja, która może mieć znaczący wpływ na rozwój obszaru. Problemem są wyjazdy ze wsi ludzi młodych i ludzi w wieku produkcyjnym, którzy nie widzą dla siebie szansy na wsi i wyjeżdżają do miasta, żeby tam pracować. Powodem takiej sytuacji jest poziom życia na wsi, który jest niższy niż w mieście. Ma to wpływ na gorsze niż w miastach zarobki, wyższe bezrobocie, ogólnie gorszą niż w miastach sytuację ekonomiczną mieszkańców. Mieszkańcy wsi mają gorszy dostęp do infrastruktury technicznej, telekomunikacyjnej (np. brak dostępu do Internetu). Problemem jest również brak połączeń komunikacyjnych, które utrudniają zwłaszcza ludziom starszym dotarcie do lekarza czy skorzystania z innych usług np. rehabilitacji. To wszystko wraz z procesami odpływu ludności do miast przekłada się na wzrastające wyludnienie wsi i samotność jej mieszkańców. Złagodzić ten proces może tylko zwiększenie inwestycji w obszarze LGD, tak, aby ludzie młodzi zechcieli związać swoją przyszłość ze wsią, a ludzie starsi mieli możliwość wyjścia z domu, spotkania się i integrowania ze wszystkimi mieszkańcami. Ważne jest również, aby zadbać o potrzeby kobiet w wieku produkcyjnym, które oprócz żłobków, przedszkoli dla swoich dzieci potrzebują rozwijać się zawodowo i rozwijać swoje umiejętności. Organizowanie warsztatów, kursów i zajęć rekreacyjnych umożliwi wsparcie kobiet w tym zakresie.

Dużą gęstość zaludnienia wykazują gmina Bogdaniec (63 osoby na km²) i Deszczno (61 osoby na 1 km²) przy średniej gęstości zaludnienia gmin KST-LGD 37 osób/km² i średnim zaludnieniu Województwa Lubuskiego 71 osób/km².

Mimo dodatniego salda migracyjnego mieszkańcy zauważają konieczność inwestowania w obszary wiejskie. W przeprowadzonym przez KST-LGD badaniu ankietowym aż 42% respondentów wskazało, iż należy przeznaczyć środki szczególnie na uatrakcyjnienie obszarów wiejskich poprzez rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej oraz organizację różnych wydarzeń. Grupą najbardziej zainteresowaną wykorzystaniem środków są osoby fizyczne (38%) i organizacje pozarządowe (35%).³

² Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego – badanie KST-LGD

³ Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego – badanie KST_LGD

3. Potencjał ludzki LGD

Tabela 3. Ludność wg funkcjonalnych grup wieku, płci oraz lokalizacji terytorialnej⁴

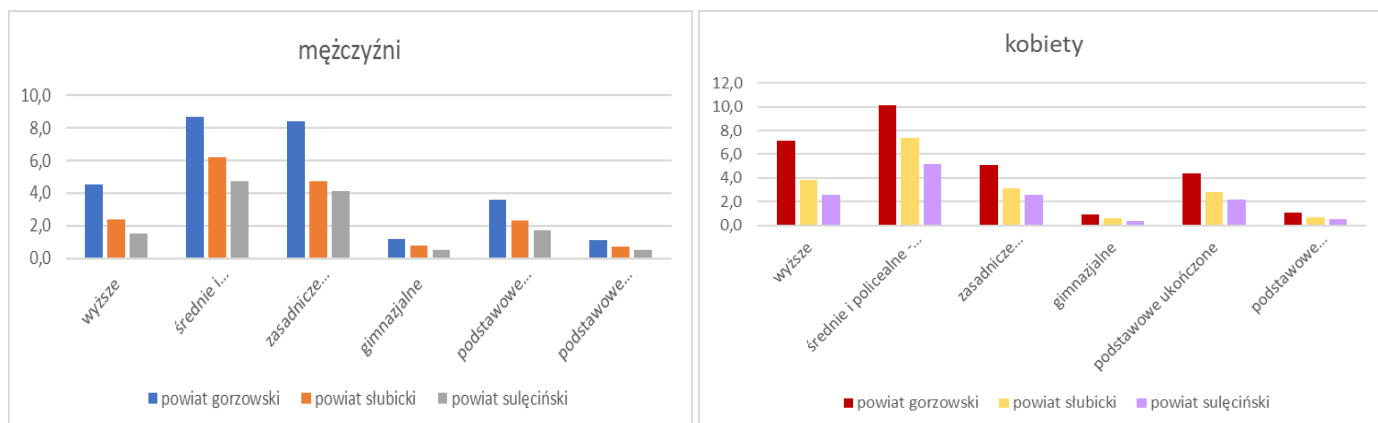
Ludność wg funkcjonalnych grup wieku i płci oraz lokalizacji terytorialnej												
wiek w latach	łącznie Gminy KST-LGD						Województwo lubuskie					
	ogółem		mężczyźni		kobiety		ogółem		mężczyźni		kobiety	
	2013	2020	2013	2020	2013	2020	2013	2020	2013	2020	2013	2020
0-6	6 124	5 837	3 098	3 003	3 026	2 834	76 767	67 379	39 218	34 589	37 549	32 790
7-19	11 169	11 826	5 674	5 995	5 495	5 831	135 831	132 896	69 611	67 962	66 220	64 934
20-54	39 661	37 812	20 529	19 611	19 132	24 032	515 485	476 367	261 441	242 452	254 044	233 915
55 i więcej	19 639	22 629	8 814	10 391	10 825	12 238	293 387	316 687	127 070	137 949	166 317	178 738

Przeprowadzona analiza ludności wg funkcjonalnych grup wieku, płci oraz lokalizacji terytorialnej wykazuje, że wśród mieszkańców KST-LGD największy odsetek populacji na dzień 31. 12. 2020 r., tj. 48,4%, stanowią mieszkańcy w wieku od 20 do 54 lat. Jest to grupa w wieku produkcyjnym, która zmniejszyła się w stosunku do roku 2013 o 4,7%. Drugą grupę, co do wielkości, stanowią osoby w wieku 55 i więcej lat (blisko 30%). W województwie lubuskim również są to najliczniejsze grupy mieszkańców: 48% to mieszkańcy w wieku 20-54 lat, prawie 32% to osoby powyżej 55 lat.

Wśród osób w wieku produkcyjnym na terenie KST-LGD przeważają kobiety, stanowiąc 63,6%. Natomiast w województwie lubuskim sytuacja wygląda odwrotnie, tzn. mężczyzn jest więcej niż kobiet o 1,79%. Zarówno na obszarze KST-LGD, jak i województwa, liczba kobiet w wieku 55 lat i starszych jest znacznie większa niż mężczyzn.

Biorąc pod uwagę spostrzeżenia mieszkańców w trakcie przeprowadzonych konsultacji społecznych, dokonano analizy grup wiekowych ludności KST-LGD ze szczególnym uwzględnieniem wieku do 25 roku życia oraz powyżej 55 roku życia oraz kobiet. Przekazanie środków finansowych na działania skierowane do osób w tych przedziałach wiekowych rokuje duże szanse na ich prawidłowe wykorzystanie, a tym samym przyczynienie się do gospodarczego rozwoju regionu.

Diagram 1. Ludność według płci i poziomu wykształcenia⁵

Powyższy wykres przedstawia stan ludności wg płci i wykształcenia w powiatach z terenu KST-LGD. We wszystkich powiatach utrzymuje się podobna struktura wykształcenia wśród mężczyzn i kobiet. Zauważyć należy, że wykształcenie średnie przeważa zarówno u kobiet (22,7%), jak i u mężczyzn (19,6%), zaś na drugim miejscu wśród kobiet znajduje się wykształcenie wyższe (13,5%), a u mężczyzn - wykształcenie zawodowe (17,2%). W porównaniu z rokiem 2013 wzrosła liczba mężczyzn z wykształceniem średnim, które obecnie przeważa. W obu grupach zmniejszyła się liczba osób z najniższym wykształceniem podstawowym.

⁴ Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, stan na dzień 31. 12. 2020 r.

⁵ Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, stan na dzień 10. 11. 2022 r. wg Narodowego Spisu Powszechnego 2021.

4. Opis dziedzictwa kulturowego i zabytków

Historia obszaru LGD to historia bractw rycerskich oraz możnych rodów niemieckich. Pokłosie dziejów Krainy Szlaków Turystycznych znaleźć można w niemal każdej wiosce. Nawet małe miejscowości obfitują w liczne zabytkowe obiekty sakralne, pałace i zamki. Na obszarze LGD zachowały się również inne ciekawe obiekty – chałupy, stodoły, obory chłopskie, całe założenia gospodarskie lub założenia dworskie złożone z zabudowań i parków. Ze względu na mnogość zabytków w tym miejscu zostaną wskazane tylko wybrane obiekty w największej mierze decydujące o wartości kulturowej i historycznej obszaru:

- park krajobrazowy z XIX wieku w Lubniewicach – w parku znajduje się monumentalny neorenesansowy zamek z 1909 roku o urozmaiconej bryle z neogotycką wieżą widokową;
- pałac w Gliźnie (Gmina Lubniewice) z 1793 roku – dawna siedziba rodziny von Waldow; wokół pałacu rozciąga się park z przełomu XVIII/XIX wieku, w którym znajdują się sztuczne ruiny oraz mauzoleum Henochów – jednych z właścicieli Glisna;
- pałac w Jarnatowie (Gmina Lubniewice) z XVII wieku, należący niegdyś do rodziny von Waldow; wokół pałacu rozciąga się park, do którego uchodzą zabytkowe aleje: dębowa, grabowa i bukowa,
- pałac w Rogach (Gmina Lubniewice) – położony nad jeziorem Zofiówka, powstał w latach 1906-1913 jako letnia rezydencja Adolfa Friedricha Augusta von Waldow;
- barokowy park dworski w Kiełpinie (Gmina Deszczno) z ruinami pałacu z końca XVIII wieku; w pobliżu parku znajdują się pomniki przyrody – dęby szypułkowe;
- pałacyk z XVIII wieku wraz z parkiem krajobrazowym w Lipkach Wielkich (Gmina Santok);
- kościół św. Jakuba w Ośnie Lubuskim – budowla pochodzi z 1298 roku z wysoką wieżą ozdobioną blendami; kościół zachwyca późnorenesansowym polichromowanym ołtarzem z 1672 roku, amboną z 1619 roku i kamienną chrzcielnicą z 1667 roku;
- późnoromański kościół z połowy XIII wieku w Marwicach (Gmina Lubiszyn) – zbudowany z ciosów granitowych, otoczony murem z głazów narzutowych; za kościołem znajduje się zabytkowy park;
- kościół filialny w Rudnej (Gmina Krzeszyce) z XVII w. oraz kompleks dworski położony nad jeziorem wraz z przylegającym parkiem;
- szachulcowy kościół parafialny p.w. Stanisława Kostki w Kołczynie (Gmina Krzeszyce) – obiekt z XVIII wieku z drewnianą dzwonnica;
- neogotycki kościół w Kłodawie – wybudowany w latach 1858-60 z czerwonej cegły o drewnianym sklepieniu kolebkowym;
- kościół parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża z 1829 roku w Deszcznie – z barokowym wystrojem wnętrza z XVII/XVIII wieku;
- barokowy kościół p.w. Najświętszego Serca Jezusowego w Borku (Gmina Deszczno) – kościół z I połowy XVIII wieku z renesansowym dzwonem z 1596 r.;
- kościół romański z 1788 r. oraz szachulcowe domy z XVIII wieku w Krasowcu (Gmina Deszczno);
- kościół w Łupowie (Gmina Bogdaniec) – z szachulcową wieżą kościelną bogato zwieńczoną ukształtowanym hełmem z latarnią zakończoną wiatrowskazem, na którym znajduje się data 1909;
- stylowa chałupa w Lubniewicach z końca XVIII w. o konstrukcji szkieletowej;
- mury obronne w Ośnie Lubuskim – wzniesione w 1477 roku, zbudowane z głazów narzutowych, nadbudowane ceglami; otaczają miasto na długości 1350 m;
- młyn w Bogdańcu z 1826 roku – obecnie znajduje się w nim Muzeum Kultury i Techniki Wiejskiej;
- murowana wieża widokowa w Santoku wybudowana w 1936 roku na miejscu historycznej wieży zamkowej postawionej przez Krzyżaków w 1437 roku (tzw. „Górny Zamek”),
- stożkowate grodzisko z XIII-XIV w. na szczycie Sokolej Góry (Gmina Santok),
- wczesnopiastowskie grodzisko (Gmina Santok).

5. Charakterystyka obszarów atrakcyjnych turystycznie

Obszar objęty LSR zlokalizowany jest w północnej części Województwa Lubuskiego. Zdecydowanym walorem KST-LGD jest czyste i w małym stopniu przekształcone środowisko naturalne. Teren położony jest na Pojezierzu Lubuskim, na Równinie Torzyskiej i w Kotlinie Gorzowskiej (obszar Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej). Cechy charakterystyczne obszaru to liczne pofałdowania terenu (pagórki, wzgórza, wały, doliny, wąwozy), niewielkie jeziora rynnowe oraz liczne lasy (zwłaszcza bukowe). Urozmaicona rzeźba terenu to przede wszystkim efekt działalności lodowca. Obszar obfituje w pradoliny, pasy wysoczyzn moreny czołowej z przewagą wzgórz sandrowych. Teren LGD to teren równinno-falisty z partiami o charakterze pagórkowym z siecią pradolin i bruzd rynnowych.

Jednym z ważniejszych czynników tworzących krajobraz obszaru LGD są wody powierzchniowe. Liczne zbiorniki i ciek wodne stwarzają możliwości do uprawiania sportów, wędkowania i wypoczynku.

Warto wymienić kilka z nich:

- jeziora: Glinik w gminie Deszczno, Marwico w gminie Lubiszyn, Krajnik, Lubiąż, Krzywe, Śmierdzące, Jarnatowskie i Lubniewsko w gminie Lubniewice, Krzywe w gminie Torzym,
- rzeki: Przylęzek w gminie Kłodawa, Postomia w gminach Krzeszyce i Sulęcín, Rudzianka, Myśla w gminie Lubiszyn, Pliszka w Torzymiu, Lubniewka w gminie Lubniewice i Krzeszyce, Warta w gminie Bogdaniec, Deszczno, Krzeszyce, Lubiszyn, Santok i Noteć w gminie Deszczno, Santok.

Niestety potencjał ten nie jest dostatecznie wykorzystywany, w większości tereny rzek i jezior pozostają niezagospodarowane. Brakuje zagospodarowanych plaż, spełniających wymagania dzisiejszego turysty (toalety, place zabaw dla dzieci, punkty gastronomiczne, strzeżone kąpieliska), ale również usług turystycznych takich jak wypożyczalnie sprzętów wodnych. Cały obszar objęty LGD charakteryzuje się dużym zalesieniem. Lasy zlokalizowane na terenie 10 gmin bogate w zwierzynę i runo leśne są niewątpliwie ich największą atrakcją turystyczną. Obszar LSR to jeden z najbardziej lesistych i najczystszych regionów kraju zwanych często „Zielonymi Płucami Polski”. Warto zwrócić uwagę na różnorodność ekosystemów oraz dostępność kompleksów leśnych przez cały rok. Atrakcyjność regionu podnoszą liczne fragmenty krajobrazu objęte ochroną przyrody:

- parki: Gorzowski Park Krajobrazowy (gmina Kłodawa) oraz Łagowsko – Sulęciński Park Krajobrazowy (gmina Sulęcín),
- rezerваты przyrody: Janie im. Włodzimierza Korsaka (gmina Lubniewice); „Bagno Chłopiny” (gmina Lubiszyn); „Buki Zdrojskie” (gmina Santok); „Bogdanieckie Cisy”, „Bogdanieckie Grądy”, „Dębowa Góra” (gmin Bogdaniec); „Santockie zakole” (gmina Deszczno, Santok); „Dębina”, „Rzeka Przylęzek”, Wilanów” (gmina Kłodawa); „Buczyna łagowska” (gmina Sulęcín); „Dolina Ilanki”, „Dolina Ilanki II”, „Jezioro Ratno” (gmina Torzym),
- zespoły przyrodniczo-krajobrazowe: „Uroczysko Lubniewsko” (gminy Sulęcín i Lubniewice); „Dolina Lenki” (gmina Ośno Lubuskie),
- obszary chronionego krajobrazu: „Gorzowsko – Krzeszycka Dolina Warty” (gminy Bogdaniec, Deszczno, Krzeszyce i Lubiszyn), „Lasy Witnicko – Dzieduszyckie” (gmina Bogdaniec), „Dolina Warty i Dolnej Noteci” (gmina Deszczno, Santok), „Puszcza Barlinecka” (gmina Kłodawa, Lubiszyn i Santok), „Dolina Postomii” (gmina Krzeszyce, Sulęcín), „Lasy Witnicko-Dębieńskie” (gmina Lubiszyn), „Ośniańska Rynna z Jeziorem Busko” (gmina Ośno Lubuskie), „Dolina Jeziornej Strugi” (gmina Sulęcín), „Pojezierze Lubniewicko - Sulęcińskie” (gmina Sulęcín, Lubniewice, Torzym), „Dolina Ilanki”, „Puszcza nad Pliszką” (gmina Torzym),
- obszary Natura 2000: „Ujście Warty” (gmina Bogdaniec, Deszczno, Krzeszyce), „Ostoja Witnicko-Dębiańska” (gmina Bogdaniec, Lubiszyn), „Ujście Noteci” (gmina Deszczno i Santok). „Dolina Dolnej Noteci” (gmina Deszczno i Santok), „Ostoja Barlinecka” (gmina Kłodawa i Santok), „Puszcza Barlinecka” (gmina Kłodawa i Santok), „Jezioro Kozie” (gmina Lubiszyn), „Torfowisko Chłopiny” (gmina Lubiszyn), „Bory Chrobotkowe Puszczy Noteckiej” (gmina Santok), „Puszcza Notecka” (gmina Santok), „Buczyny Łagowsko – Sulecińskie” (gmina Sulęcín, Torzym), „Nietoperek” (gmina Sulęcín), „Dolina Ilanki”, „Dolina Pliszki”, „Rynna Jezior Torzyskich”, „Stara Dąbrowa w Korytach” (gmina Torzym),
- pomniki przyrody ożywionej i nieożywionej (np. drzewa, głazy narzutowe);
- inne obiekty i obszary cenne przyrodniczo (m.in. park podworski w Kownatach, kompleks lasów dębowo-bukowych w Drzewcach, otulina Łagowskiego Parku Krajobrazowego);
- użytki ekologiczne.

Nasz obszar wyróżnia się przyrodniczo na tle całego województwa. 14 z 67 rezerwatów przyrody istniejących w województwie lubuskim znajduje się na terenie LGD, co stanowi 21% wszystkich rezerwatów. Na naszym obszarze jest także ¼ wszystkich parków krajobrazowych z województwa lubuskiego oraz blisko 30% wszystkich obszarów chronionego krajobrazu. W województwie lubuskim ponad 36% powierzchni objęte jest ochroną bioróżnorodności i bogactwa przyrodniczego przez sieć Natura 2000, a na obszarze LGD jest to wartość zbliżona, ponieważ blisko 30% obszaru LGD objęte jest tego typu ochroną.

Teren Krainy Szlaków Turystycznych to miejsce gdzie znajdują dla siebie miejsca atrakcyjne turyści, zarówno wędrujący jak i cykliści. Mnogość szlaków pieszych, ścieżek, m.in.: Szlaki Nordic Walking, Szlak Doliny Trzech Młynów, Lubuska Droga św. Jakuba, ścieżki dydaktyczne Międzynarodowy Szlak Rowerowy R-1, Szlak rowerowy Beeskow – Sulęcín a także 15 km Szlak konny - HORSE TRAIL Gądków Wielki - Garbicz w Gminie Torzym. Niestety odczuwalny jest brak spójnej oferty turystycznej. Wiele szlaków istnieje wyłącznie na papierze, odczuwalny jest brak koordynacji działań promocyjnych na terenie LGD.

W latach 2018-2019 nasze Stowarzyszenie realizowało projekt współpracy pod nazwą: Promocja regionów poprzez aktywną turystykę - akronim „PREPATUR”. Celem ogólnym projektu była promocja regionów i dziedzictwa lokalnego. Celem szczegółowym projektu było podnoszenie atrakcyjności rekreacyjno-turystycznej regionu poprzez popularyzację aktywnych form turystyki oraz wzmocnienie kapitału społecznego poprzez aktywizację mieszkańców. Cele zostały osiągnięte poprzez przygotowanie gier terenowych, geocachingu, a także imprez/eventów promujących nowe formy turystyki.

6. Opis produktów lokalnych, tradycyjnych i regionalnych

Teren objęty LSR to miejsce, gdzie możemy spotkać produkty tradycyjne i regionalne wpisane na Listę Produktów Tradycyjnych. Spośród 83 takich produktów zarejestrowanych w województwie lubuskim (stan na dzień 31.12.2022r.) aż 10 możemy spotkać w Krainie Szlaków Turystycznych. W Lipkach Wielkich w gminie Santok od ponad 60 lat robi się tradycyjną kapustkę kwaszoną nadnotecką oraz ogórki kiszane nadnoteckie. W Janczewie (również gm. Santok) gospodynie przyrządzają papierówkę w syropie z owoców zebranych w okolicznych sadach. Lokalni miłośnicy pszczół skupiający się w Kole Pszczelarzy w Santoku produkują miód wielokwiatowy łąkowy z Doliny Noteci. Specjałem gminy Kłodawa są śliwy w occie dodawane do różnych sałatek, wędlin, a także pieczonych i zimnych mięs oraz szynka z dzika pieczona przygotowywana w Zdroisku niedużej wsi, która położona jest na obszarze zasobnym w owoce runa leśnego i dziką zwierzynę. Również gmina Bogdaniec może się pochwalić kilkoma produktami tradycyjnymi. Należy do nich nalewka sosnowa „sosnówka”, którą do Łupowa przywieźli mieszkańcy z Kresów Wschodnich. W Łupowie, co roku organizowany jest festyn „Zielonej Szyszki”, nawiązujący do okolicznych lasów, którego nieodłącznym elementem jest nalewka sosnówka. Ponadto w gminie Bogdaniec zarejestrowane są dwa miody: miód nektarowo-spadziowy oraz miód wielokwiatowy z Doliny Warty. Ostatnim produktem tradycyjnym na naszym obszarze jest również miód z gminy Lubiszyn zgłoszony pod nazwą „Lubiszynski miód rzepakowy”.

Biorąc pod uwagę mnogość produktów regionalnych szczególnie kulinarnych występujących na terenie KST-LGD możemy stwierdzić, że „Kraina” jest istnym rajem dla „łasuchów”.

7. Opis spójności obszaru

Obszar, który obejmuje LSR, położony jest na Pojezierzu Lubuskim, na Równinie Torzyskiej i w Kotlinie Gorzowskiej, stanowiących część makroregionu geograficznego zwanego Pradolina Toruńsko - Eberswaldzką. Teren jest urozmaicony od równin sandrowych po liczne pofałdowania, takie jak wysoczyzny morenowe z przewagą wzgórz sandrowych, wały, doliny, wąwozy.

Drugą ważną cechą tego terenu są rzeki i jeziora rynnowe występujące na całym obszarze w dużej liczbie. Wśród rzek wymienić należy te największe, czyli Postomię w gminie Krzeszyce i Sulęcín, Pliszkę w gminie Torzym i Myślę w gminie Lubiszyn. Natomiast jezior na wskazanym obszarze jest znacznie więcej i stanowią one niewątpliwie największe bogactwo i ozdobę tego regionu. Największe jest jezioro Marwicko w gminie Lubiszyn, kolejne pod tym względem jest jezioro Glinik

w gminie Deszczno, a następnie, o porównywalnej powierzchni, jeziora Krzywe w gminie Torzym oraz Jarnatowskie w gminie Lubniewice. Jednak żadne z tych jezior nie dorówna głębokości jeziora Krajnik w gminie Lubniewice.

Cały obszar jest mocno zalesiony; przeważają bory sosnowe oraz połacie z dominacją buka. Lasy wraz z całym ekosystemem sprawiają, że obszar planowy do objęcia LSR jest jednym z najczystszych regionów Polski. Znaczące jest również to, że najpiękniejsze i najcenniejsze walory przyrodnicze i krajobrazowe chronione są poprzez utworzone rezerваты (Janie im. Włodzimierza Korsaka, Bagno Chłopy i Buki Zdroiskie), parki krajobrazowe (Łagowsko - Sulęciński Park Krajobrazowy), zespoły przyrodniczo-krajobrazowe (Uroczysko Ośniańskich Jezior, Uroczysko Lubniewsko), obszary chronionego krajobrazu (np. Dolina Ilanki, Puszcza nad Pliszką, Puszcza Barlinecka), liczne pomniki przyrody i obszary Natura 2000.

Historycznie teren ten związany jest z bractwami rycerskimi i możnymi rodami niemieckimi, co daje się zauważyć niemal w każdej miejscowości. Do najliczniejszych budowli architektonicznych o charakterze zabytkowym należą obiekty sakralne, z których najstarsze są kościoły św. Jakuba w Ośnie Lubuskim z 1298 roku oraz późnoromański kościół w Marwicach z połowy XIII w. w gminie Lubiszyn. Nie brakuje także zamków i pałaców, wśród których wyróżniają się pałac w Jarnatowie, pałac w Głisnie oraz pałac w Rogach (Gmina Lubniewice). Nie brakuje też innych pozostałości burzliwej historii tego regionu. Należą do nich mury obronne z XV w. w Ośnie Lubuskim, stożkowane grodzisko z XIII – XIV w. na szczycie Sokolej Góry w Santoku, młyn z XIX w. w Bogdańcu, w którym obecnie znajduje się Muzeum Kultury i Techniki Wiejskiej.

Wszystko to sprawia, że obszar, który został zaplanowany do objęcia LSR jest bardzo atrakcyjny turystycznie, z czego doskonale zdają sobie sprawę władze i mieszkańcy poszczególnych gmin. W każdej gminie turystyka jest ważnym obszarem rozwoju, w który wiele się inwestuje, licząc nie tylko na turystów z Polski, ale również z zagranicy, zwłaszcza z Niemiec, co umożliwia niewielka odległość od naszych zachodnich sąsiadów. Jednak pomimo tak świetnych warunków środowiskowych potencjał ten jest nadal niedostatecznie wykorzystany. Brakuje plaż zagospodarowanych według współczesnych standardów, nowoczesnych ośrodków wypoczynkowych, ścieżek pieszych i rowerowych, atrakcyjnych szlaków turystycznych, a także większej liczby gospodarstw agroturystycznych. Turyści oczekują też rozrywki i wszelkich atrakcji, które uprzyjemniłyby im pobyt.

Wykorzystanie potencjału przyrodniczego i historycznego oraz nastawienie na turystykę to obszary, gdzie najbardziej widać spójność celów władz i mieszkańców wszystkich gmin, które zostaną objęte LSR. Ze względu na turystyczny charakter obszaru planowanego do objęcia LSR, mieszkańcy i władze przyjmują rozwiązania przyjazne dla środowiska, ale też sprzyjające napływowi turystów. Powstają więc toalety przy plażach publicznych, liczne przystanki z wiatami i koszami na śmieci na wyznaczonych szlakach. Dbanie o środowisko jest na tym obszarze priorytetem, ponieważ od niego zależy w dużej mierze dobrobyt społeczeństwa.

Spójność między mieszkańcami wszystkich gmin jest bardzo zauważalna na polu rosnącej aktywizacji społecznej. Mimo tego, że znaczna część mieszkańców to ludność napływowa i nie łączą ich wspólne korzenie to społeczności lokalne angażują się w życie swoich miejscowości. Przede wszystkim zawiązują się formalne lub nieformalne organizacje społeczne, które coraz śmieiej sięgają po środki z różnych źródeł i piszą projekty, dzięki którym realizują swoje pomysły z pożytkiem dla ogółu mieszkańców. Nierzadko są one inicjatorem działań i motywują do ich realizacji swoje władze gminne. Same też podejmują trud pisanie wniosków, pozyskiwania funduszy i zaspokajania potrzeb lokalnej społeczności. Dzięki wsparciu naszego Stowarzyszenia kilkanaście organizacji i fundacji z terenu objętego aktualną LSR z powodzeniem zakończyło realizację przedsięwzięć, które trwale przyczyniły się do podniesienia poziomu życia mieszkańców. Organizacje społeczne z całego obszaru są bardzo zaangażowane i chciałyby wiele zrobić, ale wymagają pomocy przy pisaniu, realizacji i rozliczaniu projektów. Często nie wiedzą, gdzie i jak można aplikować o fundusze. Takie wsparcie otrzymują w naszym Stowarzyszeniu. Widzimy, że na ten moment brakuje na naszym obszarze dobrze działającej sieci organizacji pozarządowych, które mogłyby dzielić się swoimi doświadczeniami, wspierać się w trudnych sytuacjach, a być może także podejmować wspólne inicjatywy.

Aktywność społeczeństwa przejawia się również w rosnącej tendencji do rozwijania lub podejmowania własnej działalności gospodarczej. Często jest to działalność związana z usługami turystycznymi lub okoturystycznymi, które są bardzo pożądane i ważne dla rozwoju turystyki na tym terenie. Świadczy to o tym, że obszar planowany do objęcia LSR ma duży potencjał gospodarczy i duże możliwości dalszego rozwoju w wielu kierunkach. Obszar planowany do objęcia LSR stawia też na nowoczesne rozwiązania zwłaszcza w biznesie. Jest to bardzo wyraźna tendencja wśród obecnych i przyszłych przedsiębiorców. W dotychczasowych naborach wniosków na rozwój lub podejmowanie działalności

gospodarczej wyraźnie widoczny jest wzrost zastosowania nowych technologii i coraz nowocześniejszych rozwiązań. Można się spodziewać, że w przyszłym okresie programowania ta tendencja będzie nadal rosła, gdyż takie są wymogi współczesnego świata. Przedsiębiorcy zdają sobie sprawę, że stawiając na rozwiązania nowej generacji zyskują przewagę nad konkurencją. Zaspokajają w ten sposób wciąż rosące potrzeby konsumentów. W branży turystycznej, która jest dominującą na tym terenie, nie wystarczy już mieć zwyczajny hotel czy pensjonat, trzeba mieć hotel na wodzie. Turyści oczekują dodatkowych usług, więc przedsiębiorcy z przyszłego obszaru LSR starają się im to zapewnić poprzez np. łodzie eventowe, grille na wodzie, budowę saun zewnętrznych, wycieczki kładami i inne. Pomysłowość ludzi interesu nie ma granic. Ograniczeniem są jedynie pieniądze. Jednakże, gdy mogą sięgnąć po środki unijne za pośrednictwem Lokalnej Grupy Działania ilość nowych lub rozwijanych przedsięwzięć wzrasta nie tylko w branży turystycznej. Powstają firmy oferujące unikatowe usługi na skalę nie tylko obszaru LSR, ale też województwa. Zauważamy też wyraźny trend w dziedzinie produktów ekologicznych, które są coraz bardziej poszukiwane. Przedsiębiorcy, stawiający na nowoczesne rozwiązania, szybko reagują na potrzeby rynku w tym zakresie. Jedni proponują usługi oparte na ekologicznych kosmetykach, inni zamierzają produkować własne sery czy wina. Biorąc to wszystko pod uwagę, należy stwierdzić, że rozwój przedsiębiorczości jest jednym z kluczowych stref wzmocnienia potencjału obszaru LGD.

Dotychczasowa działalność Stowarzyszenia KST-LGD nie byłaby możliwa bez współpracy z gminami, instytucjami i organizacjami społecznymi. Realizacja obecnej LSR oparta jest na szerokich konsultacjach społecznych z mieszkańcami i władzami gminnymi, organizacjami społecznymi i przedsiębiorcami. Dzięki temu zostały zrealizowane liczne przedsięwzięcia w zakresie rozwoju lub podejmowania działalności gospodarczej, infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej lub kulturalnej oraz działania promocyjne i informacyjne. Nasza współpraca z gminami układa się bardzo dobrze. Włodarze wszystkich gmin należących do obecnego i przyszłego obszaru LSR znają się osobiście. Na wspólnych spotkaniach potrafią otwarcie rozmawiać o sukcesach i problemach czy wymieniać się informacjami. Widoczna jest chęć współpracy, w dużej mierze wynikająca z przynależności do obszaru, który zostanie objęty obecną LSR. Mamy pełne poparcie gmin we wszystkich naszych działaniach, ponieważ władze gminne mają świadomość, że przyniesie to korzyści mieszkańcom i przyczyni się do rozwoju regionu. Również z naszej strony włodarze mogą liczyć na pomoc i wsparcie w realizacji swoich projektów.

Problem starzenia się społeczeństwa i jego konsekwencje dotyczą całej Polski, a więc i obszaru planowanego do objęcia LSR. Z prognoz demograficznych GUS wynika, że w Polsce w 2050 r. udział osób w wieku produkcyjnym w populacji wyniesie 57%, w wieku powyżej 65 roku życia – aż 32,7%, natomiast w wieku przedprodukcyjnym – niecałe 11%. Po analizie danych z GUSu za lata 2014 – 2021 widać wyraźnie, że również na naszym obszarze wzrasta liczba osób w wieku poprodukcyjnym (o 28,7%). Stąd bardzo ważnym wyzwaniem jest z jednej strony zapewnienie odpowiedniej opieki osobom w podeszłym wieku, z drugiej aktywna polityka, której celem jest aktywizacja osób 50+, aby jak najdłużej pozostawały one aktywne zawodowo.

W wielu gminach naszego obszaru istnieją Domy Pomocy Społecznej, Zakłady Opiekuńczo – Lecznicze, Środowiskowe Domy Samopomocy, istnieją też Ośrodki Pomocy Społecznej. Wydaje się jednak, że to za mało. Starsze osoby najczęściej pozostają „zamknięte” w domach. Nie organizuje się dla nich żadnych zajęć, warsztatów, wyjazdów albo chociażby zwyczajnych spotkań przy herbacie. Na tym polu jest jeszcze bardzo dużo do zrobienia, zwłaszcza, jeśli chodzi o zmianę świadomości społeczeństwa, które w ostatnim czasie, w dobie pandemii „zamknęło” się na świat i wypadło z życia społecznego.

Innym aspektem starzenia się społeczeństwa są nieuchronne zmiany na rynku pracy. Bardzo ważnym zadaniem staje się zarządzanie wiekiem, które zwiększa szanse na zatrudnienie starzejących się kobiet i mężczyzn, pomaga w przedłużaniu aktywności zawodowej osób 50+ i pozwala zapewnić równe szanse pracownikom w różnym wieku. W ostatnich latach na polskim rynku pracy i w naszym regionie obserwujemy wzrostu aktywności zawodowej osób w wieku 50+. Praca w tej grupie wiekowej jest ważna z powodów ekonomicznych: starsze osoby pracujące żyją w gospodarstwach o niższym dochodzie, często mając ważny wkład w utrzymanie rodziny. Stąd należy zwiększać świadomość pracodawców i zachęcać ich do zatrudniania osób starszych oraz promować wśród osób młodych potrzebę współpracy ze starszym pokoleniem. Zaspokojenie potrzeby integracji społecznej oraz wspierania lokalnych inicjatyw na rzecz włączenia społecznego ludzi młodych, starszych oraz kobiet jest jednym z najważniejszych zadań obecnej Lokalnej Strategii Rozwoju. Realizacja operacji w ramach każdego z funduszy będzie możliwa na całym obszarze objętym LSR.

III. PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR

Przygotowanie LSR w znacznym stopniu opierało się na oddolnym włączeniu mieszkańców do prac nad strategią, na każdym kluczowym etapie jej tworzenia, począwszy od diagnozy obszaru, poprzez wyznaczenie celów, przedsięwzięć, wskaźników, planu działania, a skończywszy na działaniach dotyczących wypracowania planu komunikacji.

Uzyskanie informacji pochodzących z konsultacji społecznych opierało się na zastosowaniu różnych metod partycypacyjnych:

1) Desk research - polegająca na analizie danych m.in. z GUS, PUP, OPS, własnych badań i obserwacji. Efekt: określenie grup docelowych, w tym grup defaworyzowanych oraz określenie kierunków działania w zakresie rozwoju lokalnego rynku pracy.

2) Ankieta elektroniczna CAWI (Computer-Assisted Web Interview) - wywiad on-line w formie ankiety zamieszczony na stronie internetowej Stowarzyszenia KST-LGD. Efekt: zidentyfikowanie słabych i mocnych strony obszaru LGD, a także preferowanych kierunków działania.

3) Punkt konsultacyjny w biurze KST-LGD – czynny w godzinach otwarcia biura, miejsce, w którym zainteresowani mieszkańcy mogli zapoznać się z materiałami informacyjnymi, podzielić się swoimi opiniami i uwagami, przedyskutować z osobami odpowiedzialnymi za budowę strategii interesujące ich kwestie, wypełnić ankietę, złożyć propozycje przedsięwzięć oraz uwagi dotyczące działalności LGD. Efekt: określenie kierunków działania i wsparcia grup defaworyzowanych.

4) Moderowane spotkania otwarte – zorganizowane w każdej gminie członkowskiej, na których za pomocą analizy SWOT opracowane zostały propozycje celów strategicznych oraz planowanych do realizacji przedsięwzięć.

5) Spotkania fokusowe (zastosowanie metody Focus Group Interview) – spotkania dedykowane przedstawicielom sektorów: publicznego, społecznego, gospodarczego z uwzględnieniem grup defaworyzowanych. Efekt: ostateczne zdefiniowanie partycypacyjnych kierunków rozwoju, w kontekście grup defaworyzowanych.

6) Otwarte zaproszenie do zgłaszania opinii - w biurze została wyłożona propozycja LSR, którą udostępniono wszystkim zainteresowanym osobom, które mogły zapoznać się z poszczególnymi częściami LSR i zaopiniować je. Efekt: ostateczne zdefiniowanie celów i zakresów LSR, które wpisują się w cele, rezultaty i ukierunkowanie regionalnych i ponadlokalnych dokumentów.

Wszystkie przeprowadzone działania miały na celu zdiagnozowanie obszaru, identyfikację słabych i mocnych stron, szans i zagrożeń, ustalenie celów szczegółowych, przedsięwzięć, które zostały opracowane przez pracowników biura, członków Stowarzyszenia oraz specjalnie powołany zespół roboczy.

Najbardziej obfitującą w zbiór informacji metodą partycypacyjną były otwarte spotkania konsultacyjne kierowane do wszystkich mieszkańców obszaru LGD. Odkonano 10 spotkań, w których udział wzięło 111 uczestników. Na spotkaniach konsultacyjnych, które odbywały się w początkowej fazie badań nad obszarem zebrano informację dotyczącą słabych i mocnych stron obszaru, specyfiki lokalnego rynku pracy oraz potrzeb i problemów, z którymi mieszkańcy spotykają się, na co dzień. Zebrane informacje były podstawą do opracowania analizy SWOT, uzupełnieniem diagnozy, a także przyczyniły się do sformułowania celów niniejszej strategii.

Tabela 4 Wykorzystane metody partycypacyjne w podziale na kluczowe etapy opracowania LSR⁶

KLUCZOWE ETAPY PRZYGOTOWANIA LSR	WYKORZYSTANA METODA PARTYCYPACYJNA					
	Desk research	Ankieta elektroniczna	Punkt konsultacyjny w biurze KST-LGD	Moderowane spotkania otwarte	Spotkania fokusowe	Otwarte zaproszenie do zgłaszania opinii
diagnoza i analiza SWOT	x	x	x	x	x	x

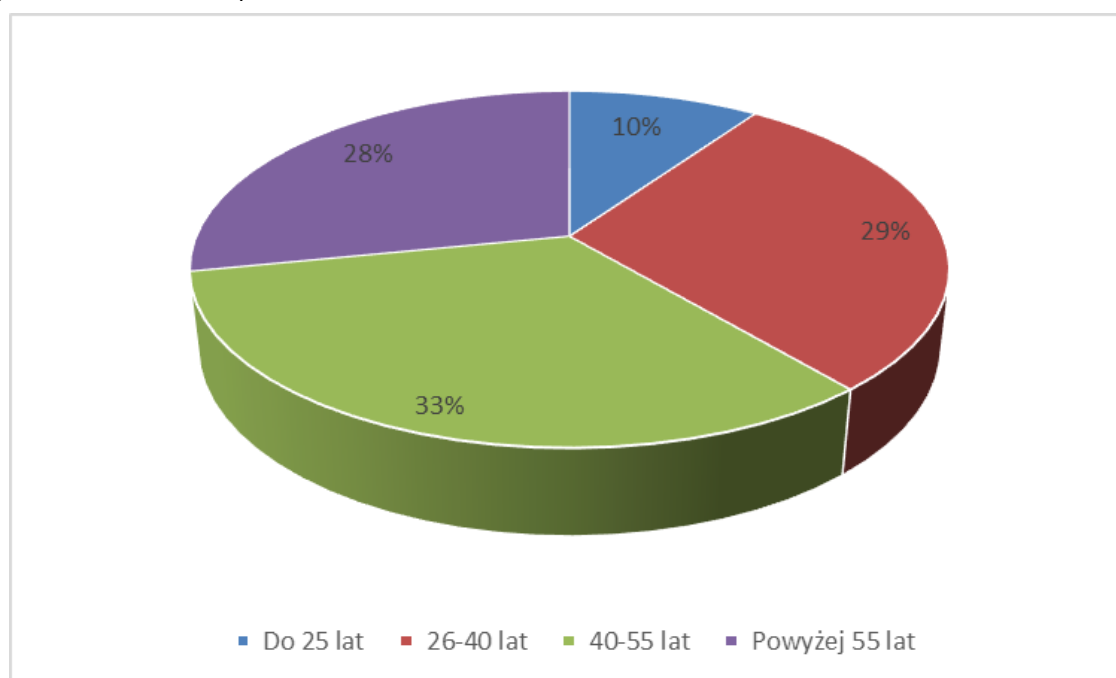
⁶ Źródło danych: dane własne z ankiet

określenie celów i wskaźników w odniesieniu do opracowania LSR oraz opracowanie planu działania		x	x	x	x	x
opracowanie zasad wyboru operacji i ustalania kryteriów wyboru			x		x	x
opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji			x			x
przygotowanie planu komunikacyjnego w odniesieniu do realizacji LSR		x	x	x	x	x

Natomiast spotkania fokusowe dla jednostek sektora publicznego, organizacji pozarządowych oraz dla przedsiębiorców nadały ostateczny kierunek działaniom wpisanych w LSR.

Poziom zaangażowania mieszkańców w tworzenie LSR pozwala oczekiwać, że również na etapie jej wdrażania aktywność społeczności lokalnej będzie duża. Stowarzyszenie zamierza podtrzymać zainteresowanie mieszkańców systematycznie informując o każdym etapie wdrażania LSR głównie za pomocą strony internetowej, ale również przy okazji spotkań i organizacji wydarzeń.

Diagram 2. Ankietowani w podziale na wiek⁷

W spotkaniach uczestniczyły osoby w różnym wieku. Najliczniej była reprezentowana grupa wiekowa 26 – 55 lat, która stanowiła 62% uczestników wszystkich spotkań. Jest to grupa aktywna zawodowo i mocno zaangażowana w działania społeczne. Grupa ta posiada dużą siłę sprawczą, a w związku z tym bardzo cenne jest wsparcie tej grupy podczas tworzenia LSR. Drugą, co do wielkości grupą były osoby po 55 roku życia. Uczestnictwo tych osób było dla nas ważne ze względu na planowane przez nas działania dla seniorów. Najmniejszą, ale równie ważną dla nas grupą wiekową były osoby młode do 25 roku życia. Zdanie tych osób było istotne, ponieważ również dla tych osób planujemy szereg działań i stąd konsultacja naszych planów z samymi zainteresowanymi była dla nas bardzo ważna.

⁷ Źródło danych: dane własne z ankiet

Uczestnikom spotkań umożliwiono swobodne wypowiadanie się na temat ich funkcjonowania w miejscu zamieszkania, wypełniali ankietę z ustaloną kafeterią odpowiedzi, ale mieli też okazję do dopisania swoich własnych obszarów uznanych za mocne i słabe strony gminy. Jako mocną stronę najczęściej wskazywano wykorzystywanie walorów przyrodniczych do promocji gminy, dobrą współpracę z samorządem oraz skuteczną działalność organizacji pozarządowych. Takie wyniki mogą świadczyć o tworzeniu się platformy skutecznej komunikacji pomiędzy stronami w społeczności lokalnej. Jako słabe strony najwięcej wskazań miał obszar związany z turystyką: niewystarczająca oferta noclegowo – gastronomiczna, niedostateczna oferta usług turystycznych oraz nieskuteczna promocja turystyki. Tak wyraźne ukierunkowanie potrzeb w obszarze turystyki na całym diagnozowanym obszarze może świadczyć o dużym poziomie świadomości walorów, których wykorzystanie może wpłynąć na rozwój i dobrobyt poszczególnych miejscowości. Ogółem w spotkaniach wzięło udział 155 osób. W tabelce poniżej przedstawiono propozycję treści celów szczegółowych, przedsięwzięć i wskaźników, które zaproponowano po analizie wyników z trzynastu spotkań włączających społeczność lokalną.

W tabeli umieszczono zapisy, które są wynikiem informacji zdobytych podczas procesu diagnostycznego. Proces ten obejmował analizę ankiet monitorujących pochodzących od beneficjentów, informacji uzyskiwanych podczas indywidualnych rozmów oraz informacji uzyskanych podczas spotkań społeczności lokalnej. Działania te zostały oparte o pracę własną członków LGD oraz pracowników biura. Pod uwagę wzięto również te sformułowania, za którymi opowiadała się większość konsultowanej grupy podczas zorganizowanych spotkań konsultacyjnych oraz te, które były formułowane przez przedstawicieli grup defaworyzowanych.

Pod uwagę nie wzięto jedynie wniosków diametralnie różniących się od pozostałych, niespójnych z zakładaną wizją rozwoju obszaru lub takich, które generowałyby zbyt wysokie koszty realizacji. Były to wnioski dotyczące m.in.:

- poprawy opieki medycznej (wniosek odrzucono ze względu na to, że nie należy on do obszaru naszych działań),
- powstania żłobków (wniosek odrzucono ze względu na możliwość dofinansowania z innych źródeł).

Tabela 5. Wnioski końcowe ze spotkań informacyjnych, „Decydujemy razem”⁸

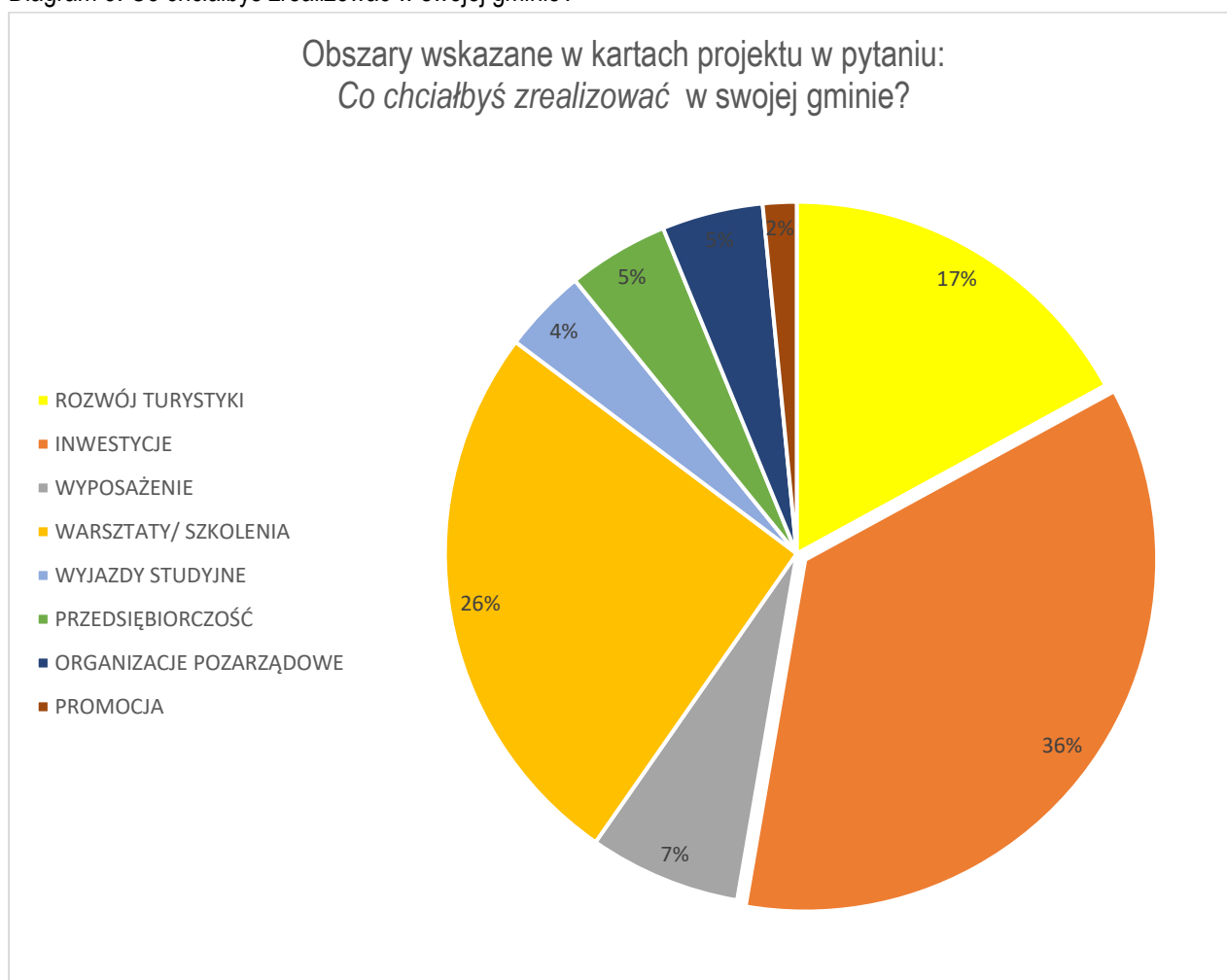
1. CELE SZCZEGÓŁOWE	Wzmocnienie potencjału turystycznego na obszarze LGD
	Włączenie społeczne mieszkańców obszaru LGD
2. PRZEDSIĘWZIĘCIA	Infrastruktura turystyczna lub rekreacyjna
	Podejmowanie działalności gospodarczej w obszarze turystyki
	Tworzenie szlaków przyrodniczych, rowerowych i rekreacyjnych z uwzględnieniem posiadanego potencjału
	Szkoła i przedszkole ośrodkiem aktywizującym mieszkańców
	Aktywizacja seniorów
	Mieszkańcy aktywni społecznie
3. WSKAŹNIKI	procent ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury turystycznej
	nowe miejsca pracy w małych przedsiębiorstwach
	liczba mieszkańców obszarów wiejskich korzystających ze szlaków promujących posiadany potencjał
	liczba osób, które zakończyły udział w działaniach kulturalnych, aktywizacyjnych lub edukacyjnych
	liczba uczniów, którzy nabyli kwalifikacje po ukończeniu zajęć
	liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po ukończeniu szkoleń
	liczba osób, których sytuacja społeczna uległa poprawie
4. GRUPY DEFAWORYZOWANE	dzieci i młodzież
	kobiety
	osoby starsze

⁸ Źródło danych: dane własne z ankiet

Uczestnicy spotkania podawali w ankietach również konkretne działania, które zostały pogrupowane w obszar (patrz diagram 9. z rozdziału IV)

Diagram nr 3. przedstawia najczęściej proponowane działania w poszczególnych obszarach. Ilość proponowanych działań rozwijających ogólnodostępną i niekomercyjną infrastrukturę turystyczną – 22% wskazań – potwierdza prawidłowo zdiagnozowaną potrzebę rozwoju turystyki. Kolejny obszar dotyczy aktywności społeczności lokalnej w organizacji i uczestnictwie w ciekawych formach spędzania wolnego czasu na terenie miejsca zamieszkania. Trzeci obszar, który bardzo mocno wiąże się z organizacją życia kulturalnego, to podnoszenie kompetencji społecznych. Wykształcenie aktywnych i twórczych liderów, świadome i mądre funkcjonowanie w nowoczesnym i odpowiedzialnym społeczeństwie, to jeden z priorytetów tworzenia społeczeństwa obywatelskiego. Zaspokojenie tej potrzeby podniesie, jakość życia obszaru wiejskiego. Powyższe wnioski potwierdzają wyniki z kart projektu:

Diagram 3. Co chciałbyś zrealizować w swojej gminie?⁹

Potwierdzeniem wskazania kobiet, jako grupy w niekorzystnej sytuacji są dane statystyczne, które na przełomie kilku lat wskazują grupę kobiet, jako licniejszą wśród bezrobotnych (diagram 4. z rozdziału IV). Przeprowadzenie warsztatów i szkoleń wśród mieszkańców (powyżej 25%) dedykowane są dzieciom, młodzieży i osobom starszym. Ze względu na utrudniony dojazd osób starszych oraz dzieci i młodzieży do większych ośrodków prowadzących takie zajęcia można stwierdzić, że jest to również grupa w niekorzystnej sytuacji.

⁹ Źródło danych: dane własne z kart projektu

Najliczniejszą grupą zaangażowaną w tworzenie LSR były organizacje pozarządowe zajmujące się różnymi aktywnościami w lokalnej społeczności, co gwarantuje podejmowanie różnorodnych działań w zależności od celów statutowych tych organizacji. Drugą stroną licznie reprezentowaną przez uczestników są osoby fizyczne, co z kolei można wykorzystać w animacji społeczności jako grupy zorganizowane, lecz również, jako motywację do rozwoju przedsiębiorczości.

Stowarzyszenie zamierza stworzyć nieformalną grupę wsparcia wszystkich chętnych organizacji pozarządowych. Taka sieć organizacji będzie wspierana w zakresie pozyskiwania funduszy zewnętrznych, realizacji różnorodnych projektów oraz sposobu rozliczania finansowego. Organizacje będą miały możliwość dzielenia się własnymi doświadczeniami. Planuje się połączyć organizowanie podsumowania programu Działaj Lokalnie ze spotkaniem aktywnych organizacji. Prezentacja dokonań organizacji pozarządowych zmotywuje mniej aktywnych mieszkańców. Takie zaangażowanie organizacji pozarządowych będzie realizować jeszcze jedno zadanie: nie pozwoli na wykluczenie żadnych grup społecznych, ponieważ będą spotykać się i komunikować ze sobą i młodzież i osoby starsze. Działania komunikacyjne będą prowadzone z uwzględnieniem zasad dostępności, równości szans i niedyskryminacji.

Partycypacyjny sposób przygotowania i realizacji strategii wymaga zaangażowania mieszkańców na każdym z tych etapów, co przyczyni się do efektywnego wydatkowania budżetu. Oznacza to, że będą realizowane działania oczekiwane przez społeczność lokalną. Bardzo ważną rolę w realizacji LSR będą odgrywać partnerzy, którymi głównie będą dla nas organizacje pozarządowe oraz gminy. Realizacja zaplanowanych działań będzie możliwa tylko w partnerstwie, co przyczyni się do wzmocnienia współpracy, ale również zwiększy skuteczność podejmowanych działań. Stowarzyszenie będzie promować szeroko rozumianą innowacyjność zarówno w kontaktach ze społecznością lokalną jak i w realizacji zadań, gdyż ten obszar został wskazany na spotkaniach konsultacyjnych, jako słaba strona.

Przekazywanie rzetelnej informacji to kolejny sposób na zmobilizowanie biernych interesariuszy. Prowadzenie i systematyczne uaktualnianie strony internetowej, ścisła współpraca z władzami w celu utworzenia skutecznego korytarza informacyjnego, który pozwoli na szybkie komunikowanie się z konkretnymi grupami społecznymi.

Zaplanowano zorganizowanie szeregu otwartych wydarzeń w poszczególnych gminach, w których będą uczestniczyć członkowie organów LGD oraz pracownicy biura. W tym okresie programowania zamierzamy zintensyfikować swoje działania na zewnątrz, organizując więcej aktywności w terenie. Będzie to dobra okazja do podtrzymania już istniejących kontaktów i nawiązania nowych oraz do rozszerzenia informacji o działalności LGD. W działaniach promocyjnych będziemy się wspierać stroną internetową, publikacjami, ale również prezentacją zrealizowanych działań np. założonych przedsiębiorstw czy wybudowanej infrastruktury.

Prawdziwy udział społeczności lokalnej zapewni: kontakt poprzez stronę internetową Stowarzyszenia oraz Facebook i zamieszczanie tam aktualnych informacji o wszystkich działaniach, kontakt telefoniczny, drogą mailową i tradycyjną pocztą, poprzez media lokalne np. gazety, telewizję, oraz osobisty w biurze lub w trakcie wydarzeń organizowanych w terenie. Z analizy ankiet wynika, że najważniejszymi źródłami informacji o Stowarzyszeniu są źródła internetowe, stąd zamierzamy kontynuować dobrą praktykę umieszczania na stronach internetowych gmin przekierowania do strony internetowej Stowarzyszenia i odwrotnie. Zamierzamy również zakupić tablice informujące o działalności Stowarzyszenia i przekazać gminom, powiatowi oraz innym partnerom w celu umieszczenia ich w swoich siedzibach.

Na podstawie dotychczasowych doświadczeń oraz sugestii uczestników spotkań stosowanie takich rozwiązań komunikacyjnych ma szansę na budowanie wiarygodności i zaufania do Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych - Lokalna Grupa Działania.

IV. ANALIZA POTRZEB ROZWOJOWYCH I POTENCJAŁU LSR

1. Charakterystyka gospodarki

Obszar LGD charakteryzuje się specyficznymi warunkami w pewien sposób determinującymi możliwości rozwoju gospodarczego. Kraina Szlaków Turystycznych położona jest w pobliżu granicy z Niemcami i w bezpośrednim sąsiedztwie z miastem wojewódzkim, blisko 120 – tysięcznym Gorzowem Wlkp. Stąd też wynika specyfika gospodarki regionu charakteryzująca się silniejszym rozwojem obszarów położonych w sąsiedztwie tego miasta. Obszar LGD charakteryzuje bardzo mała gęstość zaludnienia 37os./km² co stanowi ok. 50% gęstości zaludnienia województwa lubuskiego i duża lesistość. Położenie geograficzne Krainy przez wszystkich uczestników spotkań konsultacyjnych było wymieniane, jako bezwzględny atut.

W 2014 roku utworzono Miejski Obszar Funkcjonalny Gorzowa Wlkp., na terenie, którego realizowano Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (OSI poziom regionalny). Obszar obejmuje miasto Gorzów Wielkopolski oraz gminy: Kłodawa, Santok, Deszczno, Bogdaniec (członkowie KST-LGD). Wśród głównych kierunków działań służących zwiększaniu konkurencyjności obszarów funkcjonalnych miast wojewódzkich, atrakcyjności ich rynków pracy, czy inwestycyjnej znajduje się rozwój zrównoważonego, sprawnego transportu łączącego miasto i jego obszar funkcjonalny oraz poprawa dostępności transportowej do głównych ośrodków miejskich w kraju, realizacja planów gospodarki niskoemisyjnej, rewitalizacja zdegradowanych dzielnic, poprawa stanu środowiska przyrodniczego, ale także wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego, innowacji oraz sieciowania miast w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego. W 2021 roku powstał ZIT miejskich obszarów funkcjonalnych miast średnich Świebodzin - Międzyrzecz wraz z Sulęcinem, którego celem jest pozyskiwanie środków na rozwój miast oraz przeciwdziałanie ucieczce młodych mieszkańców do większych miast. (Źródło: Program Regionalny: Fundusze Europejskie dla Lubuskiego na 2021-2027).

Nie bez znaczenia są przebiegające przez teren objęty LSR autostrada A2 oraz droga ekspresowa S3, które ułatwiają komunikację, transport towarów i sprzyjają rozwojowi turystyki i powstawaniu nowych miejsc pracy.

Południową część LGD zamyka gmina Torzym z przebiegającą przez jej teren autostradą A2 i węzłem w Torzymiu. Powstanie nowych dróg stworzyło szansę rozwoju branż związanych z transportem i usługami z tym związanymi. Jest to nadal rozwojowa dziedzina gospodarki na naszym terenie.

Na terenie KST-LGD na przełomie lat 2014 – 2020 odnotowuje się wzrost liczby wpisanych do REGON działalności gospodarczych o 14%. Branże, które rozwijają się najszybciej to: budownictwo (wzrost o 50%), pozostała działalność usługowa + gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby (wzrost o 34%), działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (wzrost o 32%), opieka zdrowotna i pomoc społeczna (wzrost o 27%), działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca (wzrost o 25%) oraz transport i gospodarka magazynowa (wzrost o 22%). Wśród prowadzących działalność gospodarczą dominuje sektor prywatny, w którym na koniec 2020 r. zarejestrowanych było 8216 podmiotów. Działalność sektora prywatnego jest zdominowana przez osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Z budżetu KST-LGD sfinansowane zostały 52 przedsiębiorstwa.

Silną tendencją rozwojową wykazuje również sektor społeczny, który zanotował wzrost liczby różnych organizacji pozarządowych o blisko 47% w stosunku do 2013 roku. Ważnym czynnikiem wzrostu aktywności sektora społecznego była możliwość korzystania z funduszy amerykańskich za pośrednictwem Ośrodka Działaj Lokalnie Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych, który powstał w 2016 roku.

Przy gminnych Ośrodkach Pomocy Społecznej istnieją Kluby Integracji Społecznej w Deszcznie od 2009 roku, w Lubiszynie od 2011 roku i w Lubniewicach od 2013 roku oraz Klub Seniora w gminie Santok powstały w 2023 roku.

Tabela 6. Podmioty gospodarcze terenu KST –LGD wpisane do REGON wg PKD 2007. Bez osób prowadzących gospodarstwa indywidualne w rolnictwie¹⁰

¹⁰ Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, stan na dzień 31.12.2020 r.

Gminy	2020														2014	2013	%	
	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo, rybactwo	31	58	85	93	34	7	15	18	8	14	26	14	39	17	459	403	389
Przetwórstwo przemysłowe	31	11	61	49	10	19	4	18	11	6	18	6	25	28	297	301	308	69,3
Budownictwo	52	25	94	111	39	21	9	14	15	5	28	11	45	28	497	521	525	77,8
Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	40	79	289	255	77	38	28	77	32	17	108	15	125	103	1283	1265	1279	75,6
Transport i gospodarka magazynowa	38	87	147	156	84	25	28	50	17	8	39	17	55	18	776	743	726	82,6
Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	64	94	232	254	113	29	24	96	41	21	53	16	82	67	1186	947	948	86,5
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	53	115	184	292	95	27	43	179	49	34	118	31	89	77	1386	1107	1095	86,3
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	56	60	122	120	53	14	9	30	14	8	21	15	59	30	611	517	521	78,4
Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	26	113	199	212	106	37	25	72	38	14	62	20	69	46	1039	799	790	85,4
Edukacja	37	36	197	156	40	27	7	35	23	11	20	8	54	31	682	606	578	78,7
opieka zdrowotna i pomoc społeczna	428	678	1610	1698	651	244	192	589	248	138	493	153	642	445	8216	7209	7159	80,4
działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	498	608	1073	1753	533	246	207	445	197	207	387	143	479	433	-	7209		78,5
Pozostała działalność usługowa + gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby																		
Górnictwo i wydobywanie; wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych; dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją; informacja i komunikacja; działalność związana z obsługą rynku nieruchomości; administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne; organizacje i zespoły eksterytoriałne																		
Liczba podmiotów gospodarczych ogółem																		
Liczba podmiotów gospodarczych ogółem																		
Liczba podmiotów gospodarczych ogółem																		
udział osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w liczbie podmiotów gospodarki narodowej ogółem																		
OGÓŁEM 2020	428	678	1610	1698	651	244	192	589	248	138	493	153	642	445	8216	7209	7159	80,4
OGÓŁEM 2014	498	608	1073	1753	533	246	207	445	197	207	387	143	479	433	-	7209		78,5

Od roku 2014 wzrosła liczba podmiotów gospodarczych na terenie KST- LGD o 14%. Jedynie dwie gminy zanotowały spadek liczby podmiotów gospodarczych i są to gmina Torzym i gmina Lubniewice. W pozostałych ośmiu gminach liczba podmiotów gospodarczych wzrosła. Największy wzrost można zauważyć w gminach: Santok (o 30%), Deszczno i Kłodawa, (po 25%), co potwierdza wcześniejsze spostrzeżenia, że gminy położone w pobliżu miasta wojewódzkiego rozwijają się szybciej, niż pozostałe gminy. Jak pokazuje powyższa tabela działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi wcale nie rozwija się najlepiej. Liczba podmiotów gospodarczych w tej sekcji PKD nawet nieznacznie spadła w stosunku do roku 2014. Istnieje, więc potrzeba dofinansowania tej branży, która stanowi filar rozwoju turystyki na tym obszarze.

Uczestnicy spotkań fokusowych zwracali uwagę na niewielkie możliwości wsparcia małych firm. Urzędy pracy oferują niewielkie kwoty wsparcia, a pomoc w ramach RPO jest dla nich niedostępna ze względu na szereg różnych wymagań, w tym dotyczących innowacji. Tymczasem potencjalni przedsiębiorcy z terenów wiejskich chętnie zakładaliby firmy, ale niekoniecznie oparte na innowacyjnej technologii. Jak pokazuje powyższa tabela udział osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na naszym obszarze w liczbie wszystkich podmiotów gospodarczych to ponad 80% i wskaźnik ten wzrósł od roku 2014 o prawie 2%. Nabory na rozwój lub podejmowanie działalności cieszą się dużym zainteresowaniem beneficjentów, a różnorodność pomysłów beneficjentów stwarza możliwość rozwoju w różnych kierunkach. Również konsultacje społeczne z przedsiębiorcami/osobami planującymi rozwijanie lub otworzenie własnej działalności gospodarczej potwierdzają zamiar kontynuacji tego działania.

2. Opis rynku pracy

Na dzień 31 grudnia 2020 roku na obszarze LGD zarejestrowanych było łącznie 1584 bezrobotnych. Jest to spadek w stosunku do roku 2013 o ponad 57%. W grupie tej nieznacznie przeważają kobiety - 4,1% ogółu bezrobotnych. Niepracujących kobiet jest więcej w gminach wiejskich, tj. Santok, Bogdaniec, Deszczno, Krzeszyce. W gminach tych odsetek bezrobotnych kobiet jest wyższy niż w pozostałych gminach KST-LGD ze względu na to, że wykonują one głównie prace domowe, które niestety nie są kwalifikowane, jako zatrudnienie, wśród nich są również kobiety, którym po urodzeniu dziecka trudniej jest wrócić do pracy. Z tego typu uwagami spotkano się podczas konsultacji społecznych prowadzonych przez KST-LGD.

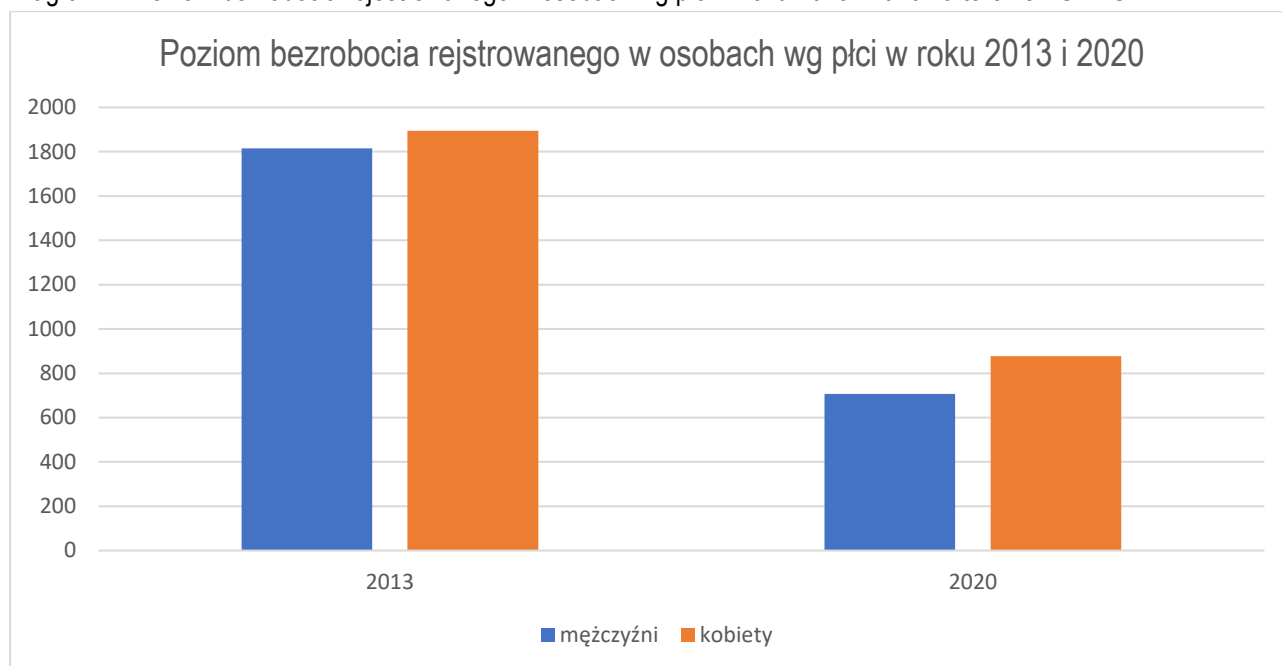
Tabela 7. Poziom bezrobocie na terenie KST-LGD, udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym¹¹

		Jednostka miary	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
OBSZAR KST-LGD	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (18 i więcej)									
	ogółem	%	7,5	5,5	4,9	3,9	2,9	2,8	2,5	3,4
	mężczyźni	%	6,75	5,0	4,3	3,5	2,4	2,4	2,1	2,8
	kobiety	%	8,35	6,1	5,5	4,5	3,4	3,3	3,0	4,1
WOJEWÓDZTWO LUBUSKIE	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (18 i więcej)									
	ogółem	%	9,1	7,2	6,1	5,1	3,9	3,6	3,0	4,0
	mężczyźni	%	8,1	6,4	5,3	4,1	3,0	2,7	2,3	3,2
	kobiety	%	10,2	8,2	7,1	6,2	5,0	4,6	3,8	4,9

Stopa bezrobocia na terenie KST-LGD na dzień 31 grudnia 2020 r. wynosi 3,4% przy bezrobociu w województwie lubuskim na poziomie 4%. Zauważyć należy, że w badanym okresie 2013 - 2020 poziom bezrobocia do roku 2019 spadał, aby nieznacznie wzrosnąć w roku 2020. Należy jednak wziąć pod uwagę to, że był to pierwszy rok zmagania się kraju z pandemią, gdzie wiele przedsiębiorstw ograniczało swoją działalność lub przechodziło w stan likwidacji.

¹¹ Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, stan na dzień 31.12.2020r.

Diagram 4. Poziom bezrobocia rejestrowanego w osobach wg płci w roku 2013 i 2020 na terenie KST-LGD¹²

Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wg płci z terenu KST-LGD wykazuje również poziom niższy niż w województwie lubuskim (szczegółowy rozkład danych przedstawia tabela 7). Należy podkreślić, że wśród osób bezrobotnych przeważają kobiety; ich odsetek stanowi aż 55,4% i zwiększył się w stosunku do roku 2013. Może to świadczyć o pogarszającej się sytuacji kobiet na rynku pracy.

Tabela 8. Bezrobotni zarejestrowani wg wieku w powiatach z terenu KST-LGD¹³

Powiaty obszaru LGD	18-34 lata w liczbie ludności w tym wieku (%)	35-54 lata w liczbie ludności w tym wieku (%)	55/59/64 lata w liczbie ludności w tym wieku (%)
powiat gorzowski	8	5	3,5
powiat słuwicki	4	4,1	3,5
powiat sulęciński	8,5	5,8	4,9

Najwięcej bezrobotnych jest w wieku 18 – 34 lata w powiatach gorzowskim i sulęcińskim, a najmniej w wieku 55-64 lata w powiecie gorzowski i słuwickim. Dane pokazują, że sytuacja ludzi młodych na obszarze wiejskim LGD jest trudna. Jeżeli nie zostaną im stworzone lepsze warunki rozwoju osoby te wyemigrują do miasta. Angażowanie społeczne ludzi młodych i stworzenie im szerszych możliwości realizowania swoich planów pozwoli zatrzymać odpływ tych mieszkańców do miast. Ważne jest, aby ludzie młodzi postrzegali wieś, jako miejsce do życia, które zaspokaja ich potrzeby i daje wiele możliwości rozwoju.

¹² Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, stan na dzień 31.12.2020r.

¹³ Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, stan na dzień 31.12.2020r.

Tabela 9. Bezrobotni zarejestrowani wg wykształcenia w powiatach z terenu KST-LGD¹⁴

Bezrobotni zarejestrowani wg poziomu wykształcenia w powiatach na terenie działania KST-LGD								
poziom wykształcenia	płeć	jednostki miary	gorzowski		słubicki		sulęciński	
			2013	2020	2013	2020	2013	2020
ogółem	ogółem	osoba	3194	1404	2110	643	1782	776
wyższe	ogółem	osoba	319	152	152	47	133	69
policealne oraz średnie zawodowe	ogółem	osoba	548	303	485	130	370	153
średnie ogólnokształcące	ogółem	osoba	277	162	216	65	151	75
zasadnicze zawodowe/branżowe	ogółem	osoba	900	359	628	212	604	260
gimnazjalne, podstawowe i niepełne podstawowe	ogółem	osoba	1150	428	629	189	524	219

Wśród osób bezrobotnych na koniec roku 2020 we wszystkich analizowanych powiatach najwięcej osób poszukujących pracy stanowią zarejestrowani z najniższym wykształceniem i wykształceniem zawodowym zasadniczym. Po analizie powyższych danych oraz danych ze zrealizowanych naborów zauważono, że osoby bezrobotne stanowią 50% wszystkich osób, które założyły firmy, choć widoczny jest spadek zainteresowania osób bezrobotnych założeniem własnej firmy; w ostatnich latach było to 30% wniosków przeznaczonych do dofinansowania. Ponieważ poziom bezrobocia spada, można się spodziewać, że osoby bezrobotne będą stanowić mniejszość wśród beneficjentów i w związku z tym nie można ich wysoko premiować podczas oceny wniosków. Z przeprowadzonych wywiadów, informacji z konsultacji społecznych wynika również, że poziom bezrobocia wśród osób z najniższymi kwalifikacjami ma charakter powtarzalny tzn. osoby te cyklicznie podejmują prace na krótki okres. Zarejestrowani bardzo często korzystają jedynie z gwarantowanych przez PUP świadczeń ubezpieczeniowych, by móc podejmować pracę poza granicami kraju lub bez umowy o pracę. Nie powinni oni, zatem stanowić głównych odbiorców działań KST-LGD.

Należy zauważyć, że w badanym okresie urzędy pracy prowadziły aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu, przyznając bezzwrotne środki na otwarcie działalności gospodarczej, kierując bezrobotnych na szkolenia zawodowe, staże, roboty publiczne czy prace interwencyjne. Szkolenia, spotkania informacyjne dotyczące pozyskiwania funduszy europejskich dla mieszkańców, a w szczególności dla przyszłych przedsiębiorców na terenie KST-LGD są prowadzone również przez Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Gorzowie Wielkopolskim oraz Lokalny Punkt Informacyjny Funduszy Europejskich w Gorzowie Wielkopolskim. Nasi beneficjenci podkreślają, że dotychczasowe zasady przyznawania wsparcia na podejmowanie działalności i rozwój były bardzo atrakcyjne i zainteresowanie naborami było bardzo duże.

3. Przedstawienie działalności sektora społecznego.

Teren objęty LSR Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania to obszar, na którym funkcjonuje wiele formalnych i nieformalnych organizacji społecznych, co zostało również podkreślone podczas spotkań z mieszkańcami. Stowarzyszenia rejestrowane w KRS oraz zwykle, kluby sportowe, uczniowskie kluby sportowe, ochotnicze straże pożarne i koła gospodyń wiejskich to organizacje, dzięki którym kwitnie życie kulturalne na terenach miast i wsi. Według danych dostępnych na stronach internetowych gmin członkowskich oraz KRS w stosunku do roku 2015 o 56% wzrosła liczba organizacji pozarządowych. Największa liczba organizacji pozarządowych powstała w gminach: Kłodawa, Santok i Krzeszyce. Największy udział wśród organizacji działających na terenie KST-LGD mają stowarzyszenia - 56%, 19% stanowią OSP, a organizacje sportowe to nieco ponad 16% ogółu (w tym uczniowskie kluby sportowe stanowiące 2,4% ogólnej liczby organizacji) oraz 8,7% stanowią koła gospodyń wiejskich.

¹⁴ Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, stan na dzień 31.12.2020r.

Tabela 10. Organizacje sektora społecznego z terenu KST-LGD, stan na dzień 28.12.2022r.¹⁵

GMINA	OGÓLEM 2015	OGÓLEM 2022	wzrost procentowy	STOWARZYSZENIA WPISANE DO REJESTRÓW STOWARZYSZEŃ	STOWARZYSZENIA KULTURY FIZYCZNEJ	UCZNIOWSKIE KLUBY SPORTOWE	OCHOTNICZE STRAŻE POŻARNE	KOŁA GOSPODYŃ WIEJSKICH
DESZCZNO	16	30	88	9	5	1	9	6
BOGDANIEC	25	36	44	22	10	1	2	1
LUBISZYN	25	28	12	15	5	0	5	3
KŁODAWA	24	64	167	38	5	1	14	6
SANTOK	17	36	112	18	5	0	10	3
OŚNO LUBUSKIE	15	16	7	7	2	0	6	1
KRZESZYCE	13	31	138	16	4	2	3	6
SULĘCIN	43	51	19	40	4	2	4	1
LUBNIEWICE	15	19	27	11	4	0	3	1
TORZYM	21	23	10	11	3	1	7	1
ŁĄCZNIE	214	334	56	187	47	8	63	29

Każda z gmin członkowskich KST-LGD corocznie umożliwia organizacjom społecznym swojego regionu skorzystanie ze środków publicznych w ramach programu współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego. Zadania te są realizowane na zasadzie otwartych konkursów ofert. Coraz częściej organizacje pozarządowe realizują projekty finansowane przez różne fundusze unijne. Stają do konkursów ogłaszanych przez KST-LGD, jako Ośrodek Działaj Lokalnie i z sukcesem realizują nawet projekty inwestycyjne. Przez co ich doświadczenie wzrasta, a organizacje stają się silniejsze. Nadal jednak duża liczba organizacji wykazuje małą aktywność, ponieważ brakuje im wsparcia merytorycznego. W czasie spotkania fokusowego z organizacjami III sektora uczestnicy podkreślali potrzebę wsparcia w pozyskiwaniu funduszy, prowadzeniu działalności, także pod względem finansowym oraz podnoszenia kompetencji członków. Z doświadczeń organizacji wynika, że napotykały one w trakcie realizacji na różne problemy, które wymagały merytorycznej konsultacji: prawnej, finansowej. W związku z tym organizacje oczekują stałego dostępu do tego typu usług.

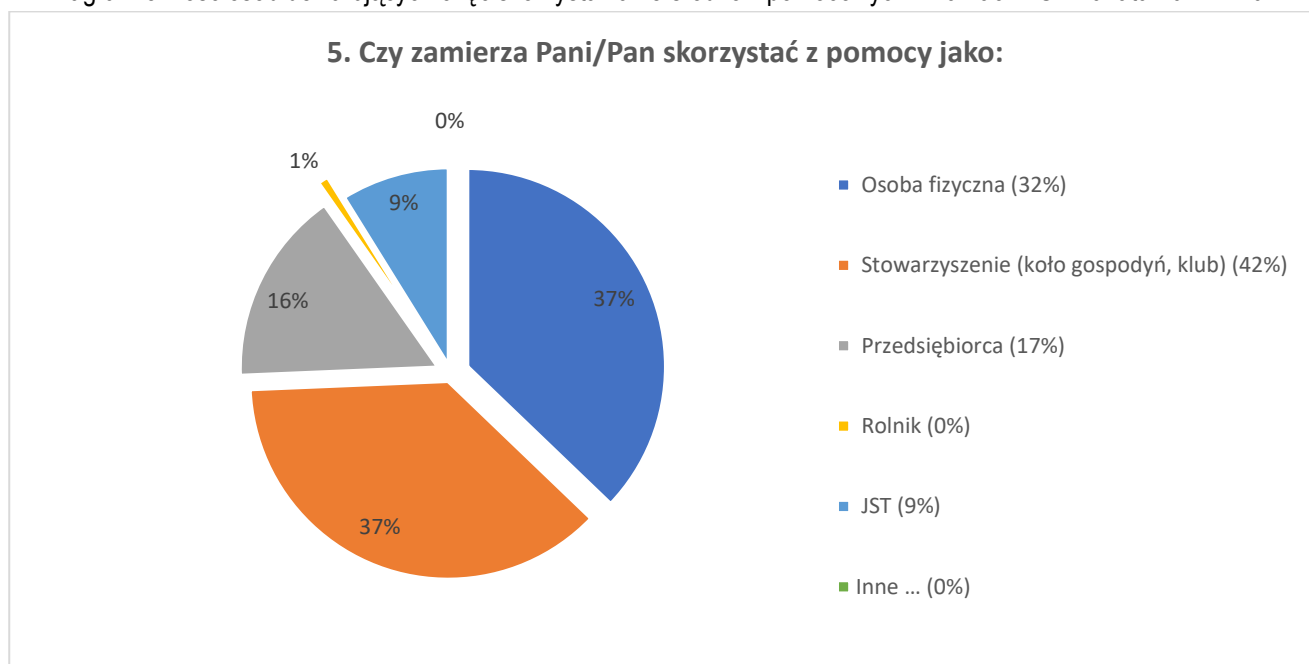
Organizacje społeczne zwane również III sektorem odgrywają bardzo ważną rolę w codziennym życiu mieszkańców. To dzięki nim społeczność w dużej mierze integruje się ze sobą, wzmacnia i wykorzystuje potencjał w niej drzemący. Aktywność tych organizacji przeciwdziała wykluczeniu społecznemu, integruje mieszkańców i pomaga w rozwiązywaniu problemów. To właśnie organizacje pozarządowe są najczęściej czynnymi uczestnikami różnego rodzaju imprez kulturalnych, świąt regionalnych, gminnych, powiatowych a w przypadku imprez sołeckich ich organizatorami. Stowarzyszenia w dużej mierze zrzeszają osoby zajmujące się wytwarzaniem rękodziela, wypiekami, przygotowywaniem produktów kulinarnych, bardzo często zajmują się również promowaniem własnej działalności artystycznej w formie występów artystycznych zespołów śpiewaczych. Na szczególną uwagę zasługują Uniwersytety III wieku prężnie funkcjonujące w gminach Bogdaniec i Sulęcín i silnie wpływające na aktywność i integrację osób starszych.

Wartością dodaną naszego Ośrodka Działaj Lokalnie jest to, że już teraz organizacje tworzą nieformalną sieć, w ramach której wymieniają się informacjami i doświadczeniami. Należy wspierać dalsze sieciowanie organizacji pozarządowych, które jest korzystne dla całego środowiska ze względu na skuteczniejszą integrację różnych środowisk oraz sprzyja rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego.

¹⁵ Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zamieszczonych na stronach internetowych gmin członkowskich oraz KRS.

Organizacje chętnie sięgają po środki umożliwiające im wykonywanie remontów, zakup wyposażenia do miejsc spotkań i integracji mieszkańców.

Diagram 5. Ilość osób deklarujących chęć skorzystania ze środków pomocowych w ramach LSR na lata 2021 – 2027¹⁶

Z zebranych przez nas danych podczas spotkań z mieszkańcami oraz z organizacjami pozarządowymi jasno widać, że to właśnie III sektor jest bardzo aktywny i zamierza skorzystać z różnych dofinansowań (diagram nr 5). Należy stworzyć warunki ku temu, aby sektor społeczny mógł się nadal rozwijać.

4. Wskazanie problemów społecznych.

Problemy w sferze opieki społecznej dotyczą również terenu KST-LGD. Zauważyć należy, że ogólna liczba rodzin, którym przyznano pomoc w roku 2020 w stosunku do roku 2014 bardzo zmalała, bo aż o 44,6%. Wszystkie gminy zanotowały spadek rodzin potrzebujących pomocy, a najbardziej zmniejszyła się ta liczba w gminach Deszczno, Kłodawa i Ośno Lubuskie. Natomiast najmniejszy spadek rodzin objętych pomocą społeczną widoczny jest w gminie Sulęcín (5,3%) i ta gmina ma nadal najwyższy wskaźnik rodzin zakwalifikowanych do wsparcia finansowego. W analizowanym okresie należy zauważyć ogólną poprawę sytuacji społecznej mieszkańców KST-LGD, mimo dwuletniej pandemii w kraju.

Z danych statystycznych wynika, iż najczęstszym powodem przyznawania pomocy rodzinom w gminach leżących na terenie objętym LSR są ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność oraz inne przyczyny, wśród których przeważa długotrwała lub ciężka choroba.

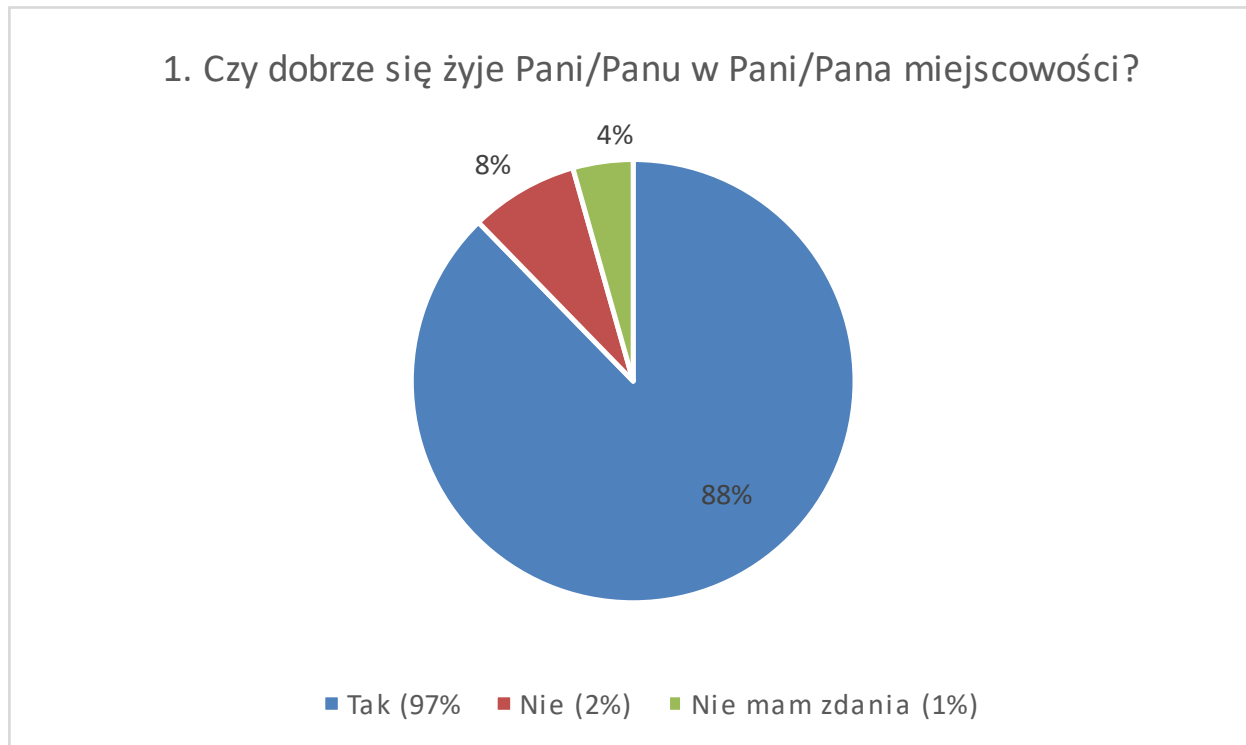
¹⁶ Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników z ankiety

Tabela 11. Powody przyznawania pomocy rodzinie (na podstawie decyzji) w roku 2020 na terenie gmin KST-LGD¹⁷.

Powody przyznania pomocy rodzinie (na podstawie decyzji)								
Gminy	2014	2020	ubóstwo	bezdomność	potrzeba ochrony macierzyństwa i sieroctwo	bezrobocie	niepełnosprawność	pozostałe przyczyny
Torzym	852	496	192	6	14	123	78	83
Krzyszczycy	666	296	56	4	6	45	53	132
Sulęcín	2154	2039	568	18	97	370	280	706
Ośno Lub.	978	270	76	9	9	51	32	93
Bogdaniec	708	358	65	4	0	19	98	172
Lubiszyn	1103	644	156	4	46	63	128	247
Kłodawa	744	117	31	1	2	40	17	26
Deszczno	603	151	75	1	1	25	45	4
Santok	537	259	70	1	18	47	68	55
Lubniewice	381	201	80	0	4	71	27	19
	8726	4831	1369	48	197	854	826	1537

Pomimo występujących problemów społecznych i gospodarczych regionu respondenci badania ankietowego przeprowadzonego przez KST-LGD uważają, że żyje im się dobrze w ich miejscowości. Dowodzi to, że mieszkańcy utożsamiają się ze swoją „małą ojczyzną”, a tak naprawdę brakuje im motoru do wspólnego działania.

Diagram 6. Badanie zadowolenia mieszkańców KST-LGD dotyczące życia w rodzinnej miejscowości¹⁸

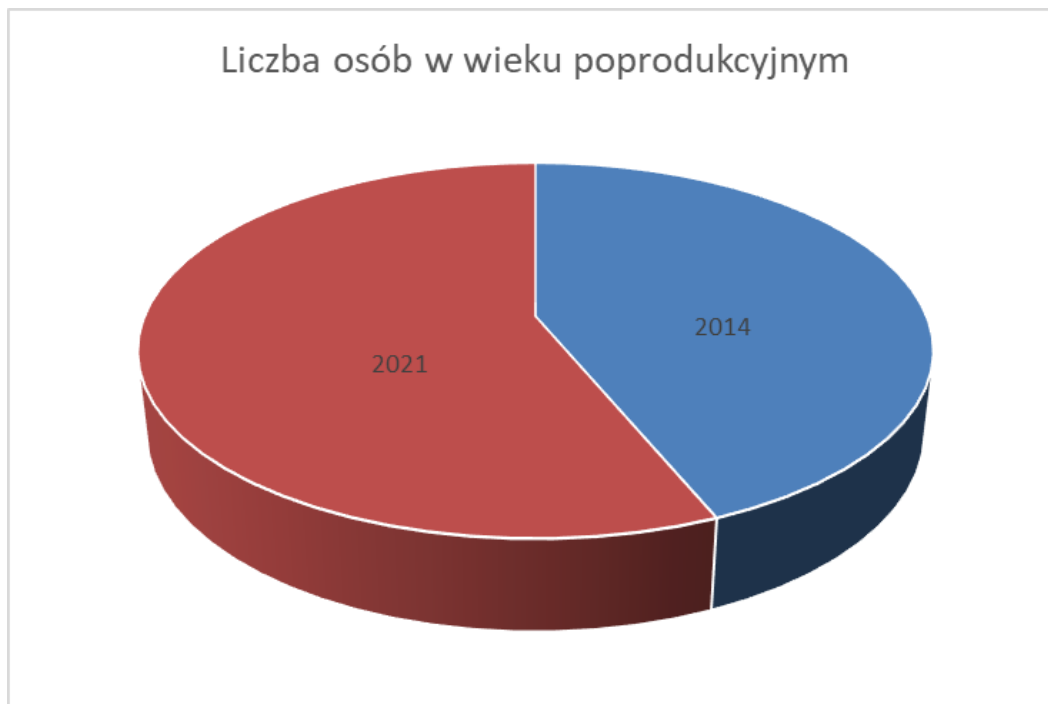

¹⁷ Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z gmin za rok 2020.

¹⁸ Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Jak pokazuje poniższy wykres, jednym z ważniejszych problemów we wszystkich gminach członkowskich jest postępujący proces starzenia się społeczeństwa. Z analizy strategii gminnych wynika, że władze gminne zdają sobie z tego sprawę i planują odpowiednie działania nie tylko w zakresie opieki, ale też wspierania różnych form aktywności seniorów. Zaplanowane w naszej strategii cele i działania bardzo dobrze wpisują się w potrzeby i cele wszystkich gmin i będą stanowić uzupełnienie działań gminnych.

Diagram 7. Ludność w wieku poprodukcyjnym w latach 2014-2021¹⁹

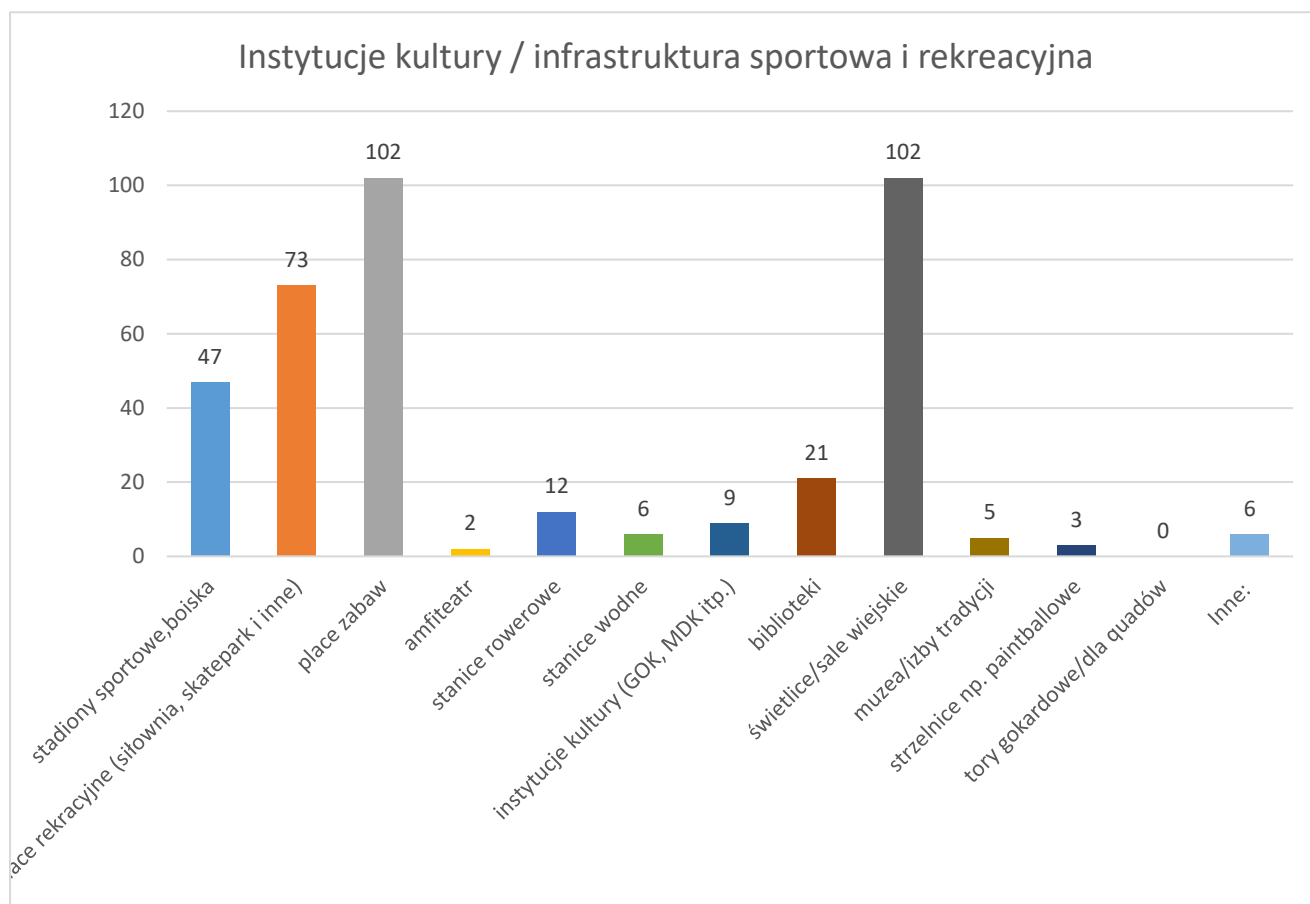
5. Zasoby infrastruktury sportowej, rekreacyjnej, turystycznej.

Informacje otrzymane od samorządów gminnych pozwoliły na określenie infrastruktury ośrodków kultury i sportu, dających możliwości integracji lokalnej społeczności. W analizie posłużono się badaniami własnymi ze względu na fakt, że dane statystyczne dostępne w GUS nie odzwierciedlają stanu faktycznego infrastruktury, taką metodę sugerowali również mieszkańcy KST-LGD biorący udział w konsultacjach społecznych.

Z danych zebranych od samorządów wynika, że wzrosła liczba obiektów infrastruktury kultury, sportu i rekreacji. Najbardziej, w stosunku do roku 2014, wzrosła liczba placów rekreacyjnych i placów zabaw, bo o 28%. Podobnie wzrosła liczba świetlic wiejskich o 24,5%.

¹⁹ Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Diagram 8. Instytucje kultury / infrastruktura sportowa i rekreacyjna na obszarze KST-LGD²⁰

Z posiadanych przez nas danych wynika, że 69% miejscowości naszego obszaru posiada świetlice wiejskie. Jednakże mieszkańcy gmin skarżą się nie tyle na ich ilość, a dostępność. Tylko w 41% świetlic odbywają się regularne zajęcia, w 37% świetlic zajęcia odbywają się tylko sporadycznie, a w 24% nie ma zajęć. Wiele świetlic wiejskich nie jest wykorzystywanych ze względu na zbyt ubogą ofertę zajęć w nich prowadzonych, które są konsekwencją braku środków finansowych niezbędnych do zatrudnienia animatorów kultury. Sytuacja ta dotyczy przede wszystkim sal i świetlic znajdujących się w małych miejscowościach. Istniejąca tam świetlice często nie spełniają współczesnych standardów i są słabo wyposażone. Nie są one atrakcyjnym miejscem dla mieszkańców do spędzania czasu wolnego. Obiekty te nie spełniają też funkcji wspierania rozwoju i animacji kultury dla społeczności lokalnych z podziałem na grupy wiekowe, a tego właśnie oczekują mieszkańcy. Szczególnie osoby starsze, mieszkające samotnie, pozbawione są możliwości korzystania z oferty kulturalnej i aktywizacyjnej. Inwestowanie w ogólnodostępną infrastrukturę oraz zagospodarowanie jej do organizacji wydarzeń, zajęć, szkoleń jest rozwiązaniem problemu wyłączenia społecznego tej grupy mieszkańców. Również ludzie młodzi liczą na powstanie w ich miejscowości obiektów i miejsc rekreacji, kultury, ponieważ małe miejscowości mają niski potencjał rozwojowy. Ograniczeniem dla ludzi młodych jest brak możliwości swobodnego rozwoju, jaki może im dać m.in. dobrze rozwinięta i nowoczesna infrastruktura. Nowoczesne siłownie pod chmurką, place zabaw, boiska, biblioteki czy domy kultury usytuowane są najczęściej w dużych miejscowościach, siedzibach gmin. Niestety w miejscowościach peryferyjnych w stosunku do centrum gminy, nawet, jeżeli są jakieś miejsca rekreacji to są one albo przestarzałe albo słabo wyposażone i niedostosowane do potrzeb mieszkańców. Stworzenie takich miejsc jest ważne dla rozwoju kontaktów społecznych, budzenia aktywności i odwagi do realizacji zarówno wspólnych pomysłów, jaki i odmiennych dla różnych grup wiekowych.

²⁰ Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gminnych KST – LGD, stan na dzień 31.12.2022 r.

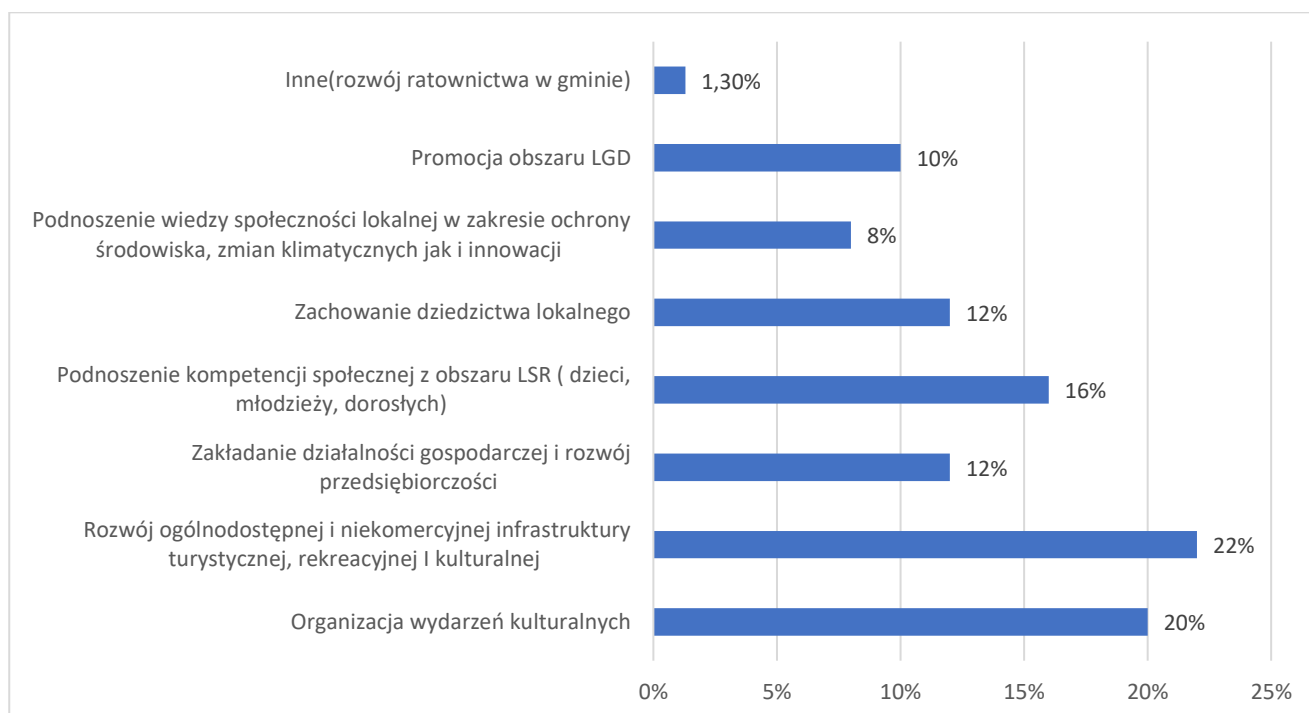
Tabela 12. Wskaźnik G - podstawowych dochodów podatkowych na 1 mieszkańca gminy przyjęty do obliczania subwencji wyrównawczej w latach 2020 – 2023²¹.

GMINA	Wskaźnik G na 2020 r.	Wskaźnik G na 2021 r.	Wskaźnik G na 2022 r.	Wskaźnik G na 2023 r.
BOGDANIEC	1 568,19	1671,77	1669,08	1804,51
DESZCZNO	2 019,68	2112,33	2135,03	2144,5
KŁODAWA	2 447,92	2768,87	2711,35	2738,54
LUBISZYN	1 836,41	2004,7	2711,35	2087,3
SANTOK	1 851,60	1900,1	1967,97	2064,76
OŚNO LUBUSKIE	1 763,62	1805,69	1824,97	1867,54
KRZESZYCE	1 393,61	1291,65	1304,89	1321,61
LUBNIEWICE	2 035,86	1930,64	1952,41	2048,4
SULĘCIN	1 977,47	2150,54	2137,38	2506,33
TORZYM	1 682,21	1810,11	1869,08	1871,61
średnia arytmetyczna wsakźnika G	2,02	1,93	1,85	1,83

Średnia wartość wskaźnika G dla całego obszaru LGD zmniejszyła się w ciągu ostatnich trzech lat z 2,02 w 2020 roku do 1,83 w 2023 roku. Oznacza to, że Gminy mają coraz mniej pieniędzy na realizację celów innych niż niezbędne zaspokajanie potrzeb mieszkańców. A jak pokazuje wykres poniżej potrzeby mieszkańców dotyczące infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej są na pierwszym miejscu wśród wymienionych w ankietach zebranych na spotkaniach konsultacyjnych.

Realizując LSR należy zwrócić szczególną uwagę na realizację działań, których oczekują mieszkańcy.

Diagram 9. Potrzeby mieszkańców wg badania ankietowego KST-LGD ²²

²¹ Źródło: Dane GUS za lata 2020-2023

²² Badanie ankietowe własne KST-LGD badające problemy mieszkańców gmin wchodzących w skład obszaru naszej Lokalnej Grupy Działania.

Od roku 2015 KST-LGD jest Członkiem wspierającym Lubuskiego Sejmiku Gospodarczego – Związku Stowarzyszeń. Lubuski Sejmik Gospodarczy realizuje swoje założenia poprzez publiczne prezentowanie swojego stanowiska w sprawach dotyczących przedsiębiorców. Organizuje spotkania i fora gospodarcze, mające na celu wymianę doświadczeń i wypracowanie reprezentatywnych opinii środowiska lubuskich przedsiębiorców i pracodawców.

W miesiącu listopadzie 2015r. Stowarzyszenie KST-LGD zostało jednym z Ośrodków Działaj Lokalnie Polsko - Amerykańskiej Fundacji Wolności, realizowanego przez Akademię Rozwoju Filantropii w Polsce we współpracy z siecią Ośrodków Działaj Lokalnie. Celem „Działaj Lokalnie” jest aktywizowanie lokalnych społeczności wokół różnych celów o charakterze dobra wspólnego. Realizacji Programu służy organizowanie konkursów grantowych, w ramach, których wspierane są projekty inicjujące współpracę mieszkańców z małych miejscowości. Poprzez Program „Działaj Lokalnie” wspierani będą mieszkańcy regionu KST-LGD wspólnie działający na rzecz swojej społeczności.

Obszar LGD jest to jeden z najatrakcyjniejszych turystycznie obszarów Ziemi Lubuskiej. Niewątpliwie największe jego bogactwo to liczne jeziora i lasy. Dzięki nim obszar LGD jest miejscem poszukiwanym przez turystów, którzy z jednej strony szukają możliwości uprawiania czynnego wypoczynku, z drugiej natomiast spokoju, ciszy, czystego powietrza i obcowania z naturą. Ze względu na wyjątkowe walory przyrodniczo-historyczne oraz położenie przygraniczne obszaru turystyka ma szansę stać się głównym motorem jego rozwoju.

Znaczna większość mieszkańców z obszaru objętego LGD to ludność napływowa. Tym samym nie łączą ich wspólne korzenie ani wspólna historia. Widoczny jest jednak trend budowania własnej tradycji. Organizowane we wszystkich gminach LGD doroczne święta koncentrują się na promowaniu potraw przywiezionych z różnych części Polski, Ukrainy, Białorusi, Rosji, Niemiec itp. Na obszarze objętym LSR powstał konglomerat tradycji i legend, który przeradza się w tradycję Kraju Szlaków Turystycznych. Brak spójności historycznej przechodzi, zatem w spójność opartą na wspólnie podejmowanych inicjatywach mających na celu rozwijanie i promowanie stosunkowo młodej tradycji lokalnej.

Teren gmin objętych LSR charakteryzuje duża spójność wewnętrzna, wynikająca z uwarunkowań przestrzennych, przyrodniczych i gospodarczych. Wiele cech łączy obszar gmin objętych LSR: rzeźba terenu, duża lesistość, bogactwo flory i fauny leśnej, duża ilość obszarów podlegających szczególnej ochronie, jeziora, obiekty o dużej wartości historycznej i kulturowej oraz zabytki sakralne. Ważną cechą wspólną są organizowane we wszystkich gminach imprezy lokalne, które umożliwiają wykazanie się aktywnością licznym organizacjom pozarządowym. Obszar objęty LSR ma też swoje problemy, do których należy przede wszystkim niewystarczająca baza noclegowa i gastronomiczna, słabe oznakowanie terenu, brak punktów informacji turystycznej, ale także niska, jakość infrastruktury turystycznej lub jej brak oraz zły stan dróg gminnych.

Szczególny wpływ na rozwój obszaru objętego LSR mają następujące uwarunkowania:

- szczególne walory przyrodnicze i historyczne;
- wiele akwenów i cieków wodnych atrakcyjnych pod względem turystycznym;
- aktywność społeczna, której owocem są liczne imprezy regionalne zogniskowane wokół tradycji kulinarnych np. Lubuskie Święto Chleba, Święto Pieczonego Kurczaka, Święto Sandacza, Dożynki, Lubuskie Miodobranie, Krzeszycka Jesień, Sulęciński Jarmark Koguci.

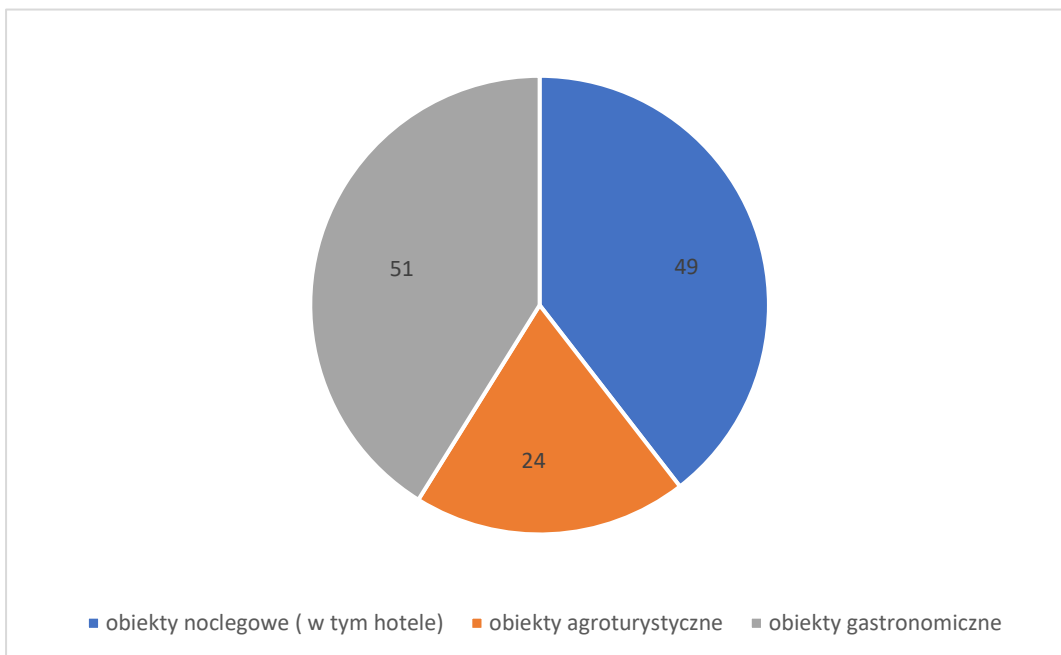
Współpraca z samorządami i organizacjami pozarządowymi pozwoli na wykorzystanie naturalnego potencjału obszaru przy jednoczesnym wsparciu niedostatecznej infrastruktury turystycznej oraz mobilizacji mieszkańców obszaru do zwiększenia aktywności i planowania wspólnych inicjatyw. Obszar LGD szczególnie atrakcyjny pod względem turystycznym jest istotny zwłaszcza ze względu na położenie przygraniczne. Z atrakcji regionu często i chętnie korzystają turyści niemieccy. Inwestycja w nowoczesną infrastrukturę turystycznych pozwoli turystom polskim i zagranicznym na pełne i swobodne korzystanie z atrakcji obszaru objętego LSR, zapewniając różnorodność wyboru miejsc i sposobu spędzania czasu wolnego.

Tabela 13. Intensywność ruchu turystycznego na terenie KST-LGD - wskaźnik Schneidera w latach 2014, 2020 i 2021.

Liczba osób korzystających z noclegów na obszarze LGD						
Gmina/rok	Rok 2014	Rok 2020	Rok 2021	Rok 2014	Rok 2020	Rok 2021
	Ilość osób	Ilość osób	Ilość osób	Wskaźnik Schneidera	Wskaźnik Schneidera	Wskaźnik Schneidera
Krzeszyce	1098	562	648	23	12	13
Lubniewice	13920	7134	8226	438	227	262
Sulęcín	4790	2455	2830	30	16	18
Torzým	38776	19874	22916	560	295	342
Bogdaniec	Brak	Brak	Brak	Brak	Brak	Brak
Deszczno	2674	953	1175	29	9	11
Kłodawa	3465	1235	1523	42	14	17
Lubiszyn	1670	595	734	24	9	10
Santok	3494	1246	1536	43	14	17
Ośno Lubuskie	12533	12047	14563	195	189	229

Jak można zauważyć intensywność ruchu turystycznego na obszarze LGD bardzo mocno spadła w stosunku do roku 2014. Jest to spowodowane głównie pandemią. Jednocześnie optymistyczny jest niewielki wzrost liczby odwiedzających nas turystów w roku 2021. Przypuszcza się, że ta tendencja utrzyma się w latach następnych. Prawie wszystkie gminy zanotowały drastyczny spadek liczby turystów korzystających z noclegów, a najbardziej widoczne jest to w gminach przyległych do Gorzowa Wlkp., gdzie spadek ten kształtuje się na poziomie 127,5%. Jediną gminą, w której stopień wykorzystania miejsc noclegowych wzrósł jest gmina Ośno Lubuskie, gmina przygraniczna, w której ważnym i znanym obiektem noclegowym jest pensjonat Afrodyta nastawiony głównie na turystów z Niemiec. Najwyższy wskaźnik intensywności ruchu turystycznego w gminach z terenu KST-LGD charakteryzuje gminę Torzým, Lubniewice oraz Ośno Lubuskie. W tych gminach przypada najwięcej turystów na 100 mieszkańców.

Diagram 10. Ilość obiektów świadczących usługi turystyczne na terenie KST-LGD (w szt.)²³

W porównaniu z poprzednim okresem programowania ilość obiektów świadczących usługi turystyczne wzrosła. Liczba obiektów noclegowych, z wyłączeniem agroturystycznych, wzrosła blisko o 123%, natomiast liczba obiektów agroturystycznych również wzrosła o blisko 85%. Najbardziej spektakularnie wzrosła liczba obiektów gastronomicznych, bo o 188%. Są to bardzo obiecujące dane, jednak patrząc na cały obszar LGD nie są to liczby zadowalające. Większość z tych obiektów skupiona jest w kilku miejscowościach, a wiele z nich wymaga modernizacji i przystosowania do coraz bardziej wymagających turystów.

Niestety w zakresie turystyki pozostaje jeszcze dużo do zrobienia. Wzdłuż licznych szlaków brakuje tablic informacyjnych, miejsc odpoczynku. Turyści oraz mieszkańcy narzekają na brak dostępności do zabytków i atrakcji przyrodniczych. Pomimo wielu jezior, które stanowią ogromny walor szczególnie w okresie letnim brakuje miejsc campingowych, czy też stanic dla wędkarzy. Na spotkaniach konsultacyjnych zgłoszono potrzebę powstawania wypożyczalni sprzętu turystycznego oraz komercyjnych usług turystycznych. Na każdym ze spotkań mieszkańcy podkreślali konieczność powstania spójnego systemu promocji turystycznej i punktu informacji. Zarówno mieszkańcy jak i władze podkreślają konieczność inwestowania w infrastrukturę turystyczną, ponieważ na tym obszarze to właśnie turystyka jest siłą napędową gospodarki.

²³ Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KST – LGD.

6. Wskazanie najważniejszych obszarów, na które może mieć wpływ LGD oraz wskazanie najważniejszych problemów, potrzeb oraz zasobów i potencjałów

Tabela 14. Określenie obszarów interwencji oraz kluczowych grup docelowych poprzez wskazanie najważniejszych problemów, potrzeb oraz zasobów i potencjałów

Problemy	Potrzeby	Potencjał/zasoby	Obszar interwencji	Grupy docelowe
Niewystraszająca infrastruktura rekreacyjno-kulturalna, zwłaszcza w małych miejscowościach, przez co, stają się one nieatrakcyjne do życia dla ludzi młodych i mało przyjazne do życia dla osób starszych, dzieci, młodzieży i rodzin.	<ul style="list-style-type: none"> * Zwiększenie dostępności do miejsc sprzyjających uprawianiu sportu, rekreacji, podejmowaniu działań kulturalnych. * Remont lub doposażenie już istniejących obiektów, np. świetlic wiejskich. * Zagospodarowanie atrakcyjnych terenów na wsiach i przystosowanie ich do potrzeb mieszkańców pod kątem spędzania czasu wolnego. 	Atrakcyjne miejsca, obiekty tereny do zagospodarowania . Dobra współpraca organizacji pozarządowych z samorządem terytorialnym.	Wzmocnienie potencjału obszaru LGD	* Mieszkańcy, zwłaszcza dzieci, młodzież oraz osoby starsze. * Organizacje pozarządowe, * samorząd gminny.
Słaba oferta turystyczna pomimo wielu atrakcyjnych turystycznie obszarów na terenie LGD oraz bogactwa przyrodniczego i historycznego. Możliwości naszego obszaru wciąż nie są wykorzystane. Brakuje miejsc noclegowych, obiektów gastronomicznych.	<ul style="list-style-type: none"> * Zwiększenie potencjału turystycznego(nowe lub modernizowane obiekty noclegowe i gastronomiczne, okołoturystyczne i rozrywkowe). * Różnorodność ofert dostosowanych do potrzeb i możliwości finansowych turystów. 	Atrakcyjny turystycznie obszar, czyste, w małym stopniu przekształcone środowisko. Duża liczba miejsc ciekawych przyrodniczo i historycznie. Wytyczone szlaki rowerowe		* osoby fizyczne, przedsiębiorcy
Brakuje spójnych działań w zakresie skutecznej promocji całego obszaru w oparciu o nowoczesne rozwiązania np. aplikacje, internetowe bazy danych itp..	<ul style="list-style-type: none"> * Wypracowanie skutecznych sposobów promocji całego obszaru. * wykorzystanie możliwości internetowych do promocji obszaru 			* mieszkańcy obszaru LGD
Brak oznaczeń miejsc atrakcyjnych turystycznie, w tym szlaków turystycznych (rowerowych, konnych, pieszych i innych)	* Oznakowanie miejsc atrakcyjnych turystycznie, w tym szlaków turystycznych			* mieszkańcy obszaru LGD, *samorzady gminne, * LGD
Brak lub mało atrakcyjna infrastruktura turystyczna wspierająca rozwój turystyki na obszarze LSR.	<ul style="list-style-type: none"> * Budowa nowych obiektów infrastruktury turystycznej lub renowacja już istniejącej. * Zastosowanie innowacyjnych rozwiązań, w tym opartych na ekologii i odnawialnych źródłach energii, chroniących środowisko. 			

Brak działań służących rozwojowi osobistemu mieszkańców, ale też rozwojowi aktywizacji społecznej. Po okresie pandemii ludzie zamknęli się w domach, szczególnie osoby starsze i mocno spadła aktywność mieszkańców i chęć do podejmowania działań.	* Organizacja warsztatów i kursów dla dorosłych oraz osób starszych w celu rozwoju różnych umiejętności osobistych i wykorzystania ich dla dobra społecznego. * Uaktywnienie jak najszerszej grupy mieszkańców wsi			
Niewystarczająca liczba zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych dla dzieci i młodzieży w małych miejscowościach, które dawałyby możliwość wyrównania szans edukacyjnych i lepszy start do dalszej edukacji, a potem w dorosłość. Brak wsparcia psychologicznego dla rodziców oraz zajęć dla całych rodzin.	* Organizacja zajęć dla dzieci i młodzieży wspierających ich rozwój i pomagających konstruktywnie spędzać czas wolny. * Organizacja zajęć wspierających rodziny w ich funkcji wychowawczej.	Wiele miejscowości dysponuje miejscem odpowiednim do organizacji spotkań (świetlice, szkoły, remizy strażackie i inne). Aktywne organizacje pozarządowe.	Włączenie społeczne mieszkańców w obszarze LGD	* Mieszkańcy, zwłaszcza dzieci, młodzież oraz osoby starsze. * Organizacje pozarządowe, * samorząd gminny.
Niewystarczająca liczba wydarzeń integracyjnych dla lokalnych społeczności. Utrudniony dostęp do kultury. Niewielkie możliwości podejmowania działań kulturalnych.	* Organizacja różnorodnych wydarzeń integrujących lokalną społeczność. * Stworzenie warunków do rozwoju kultury na wsi.			
Brak wsparcia dla organizacji pozarządowych, które mogłyby podejmować wiele działań na rzecz lokalnej społeczności, ale nie posiadają wystarczającej wiedzy, doświadczenia i nie mają się, do kogo zwrócić o pomoc.	* Wsparcie organizacji pozarządowych w realizacji pomysłów, sięganiu po środki zewnętrzne, wypełnianiu dokumentacji i rozliczaniu projektów.	Wzrosła liczba organizacji pozarządowych na obszarze LGD		* Organizacje pozarządowe, * LGD

Obszar LGD ma wysoki potencjał turystyczny, na którym opiera się w dużej mierze życie społeczne i gospodarcze mieszkańców. Dzięki swojemu korzystnemu położeniu, licznym walorom przyrodniczym i czystemu środowisku obszar jest atrakcyjny turystycznie, ale też, jak podkreślają w ankietach mieszkańcy jest dobrym miejscem do życia. Odpowiednie inwestowanie w podniesienie wartości tego obszaru i dla turystów i dla mieszkańców przyczyni się do rozwoju wszystkich naszych gmin wiejskich i miejsko-wiejskich. Zwiększą się możliwości rozwoju przedsiębiorczości opartej o branżę turystyczną i okołoturystyczną. Podniesie się poziom zadowolenia mieszkańców, co zahamuje odpływ, zwłaszcza ludzi młodych do miast. Dzięki inwestycjom infrastrukturalnym oraz w rozwój osobisty ludzie młodzi do 25 roku życia znajdują w swoich miejscowościach takie same lub zbliżone możliwości kształcenia ważnych życiowo umiejętności oraz różne formy spędzania czasu wolnego. Da im to możliwość lepszego startu w dorosłość, ale też zmieni postrzeganie wsi. Ożywienie życia społecznego, również poprzez inwestycje infrastrukturalne pozwoli młodym ludziom zapamiętać wieś, jako ciekawe i rozwojowe miejsc do życia. Nawet, jeśli wyjadą na pewien czas do miasta, to być może powrócą na wieś, która oprócz czystego powietrza i przyrody będzie atrakcyjnym pod względem gospodarczym, infrastrukturalnym i nowoczesnym miejscem. Aby taki cel osiągnąć ta Strategia Lokalnego Rozwoju zakłada inwestowanie przede wszystkim w podniesienie poziomu ogólnodostępnej infrastruktury służącej mieszkańcom, w tym turystycznej oraz wspieranie w rozwoju ludzi młodych i także seniorów. Nie ulega wątpliwości, że problem starzenia się społeczeństwa dotyka również naszego obszaru. W LSR zostały zaplanowane

działania skierowane do osób starszych bądź w celu integracji społecznej tych osób. Seniorzy na obszarach wiejskich napotykają na szereg trudności, głównie komunikacyjnych i z dostępem do usług, ale także, co podkreślali nasi ankietowani nie mają szans rozwoju zamknięci w swoich domach. Nasza LSR uwzględniła ich problemy proponując liczne zajęcia i warsztaty w ramach EFS, ale też inwestycje infrastrukturalne sprzyjające wyjściu osób starszych z domu i podjęcie aktywności, ponieważ senior aktywny to senior potrzebny i właśnie poczucie tej ważności wśród seniorów chcemy wzbudzić. Nasze działania nie będą się skupiać wyłącznie na ludziach młodych i seniorach. Przewidujemy bardzo dużo działań integracyjnych dla ogółu społeczeństwa. Wspieranie integracji społecznej na obszarze LGD jest jednym z naszych priorytetów. Obszar LSR, mimo wielu punktów wspólnych wymaga stałych działań promocyjnych i integracyjnych, szczególnie po okresie pandemii. Zamierzamy zintensyfikować prace naszego Stowarzyszenia organizując wydarzenia i uczestnicząc w życiu lokalnych społeczności. Jedną z form tych działań będzie realizacja projektu własnego.

V. SPÓJNOŚĆ, KOMPLEMENTARNOŚĆ I SYNERGIA

1. Opis zgodności i komplementarności LSR z innymi dokumentami strategicznymi

Dla zobrazowania zależności pomiędzy Lokalną Strategią Rozwoju Krainy Szlaków Turystycznych, a dokumentami strategicznymi szczebla regionalnego i lokalnego, opracowano matryce spójności celów szczegółowych LSR z celami i kierunkami interwencji zawartymi w nadrzędnych dokumentach strategicznych. Tym samym, poniżej wykazano zgodność z kluczowymi dokumentami planistycznymi definiującymi priorytety rozwojowe.

Nadrzędne/lokalne dokumenty strategiczne	C.1 Wzmocnienie potencjału obszaru LGD	C. 2 Włączenie społeczne mieszkańców obszaru LGD
	Zgodność z celami	
Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027	SO8 Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa.	
Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej (Dz. U. UE.L.2021.231.159 ze zm.)	CP 4 Europa o silnym wymiarze społecznym wdrażająca europejski filar praw socjalnych i inwestycja w wysokiej, jakości zatrudnienie, edukację, umiejętności, integrację społeczną i równy dostęp do opieki zdrowotnej.	

Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030	<p>Cel 1. Inteligentna, zielona gospodarka regionalna,</p> <p>Cel 1.5 Wsparcie osób podejmujących działalność gospodarczą i promowanie samozatrudnienia.</p> <p>Cel. 1.6 Rozwój potencjału turystycznego,</p> <p>Cel. 2 Region silny w wymiarze społecznym oraz bliski obywatelowi,</p> <p>Cel. 2.5 Rozbudowa oraz modernizacja infrastruktury sportowej i rekreacyjnej, a także upowszechnienie i promocja sportu.</p>	<p>Cel. 2 Region silny w wymiarze społecznym oraz bliski obywatelowi</p> <p>Cel 2.2 Promocja włączenia społeczno-zawodowego oraz kompleksowe wsparcie seniorów, Cel 2.4 Zapewnienie bogatej oferty kulturalnej oraz ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego.</p> <p>Cel 2.6 Wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i poczucia tożsamości regionalnej</p>
Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego 2030	<p>Cel 2. Konkurencyjna, inteligentna i zielona gospodarka</p> <p>Priorytet 2.3. Rozwinięta oferta turystyczna</p>	<p>Cel 1. Wysoka jakość życia mieszkańców oraz spójność społeczna obszaru MOF GW</p> <p>Priorytet 1.1. Edukacja przyszłości MOF GW</p> <p>Priorytet 1.2. Polityka społeczna przyczyniająca się do polepszenia jakości życia mieszkańców</p> <p>Priorytet 1.4. Rozwinięta oferta czasu wolnego</p>
Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Bogdaniec na lata 2021 - 2028	<p>Cel strategiczny 2. Poprawa dostępności usług społecznych dla mieszkańców Gminy,</p> <p>Cel operacyjny 2.4. Wsparcie i rozwój usług kierowanych do seniorów,</p>	<p>Cel strategiczny 2. Poprawa dostępności usług społecznych dla mieszkańców Gminy,</p> <p>Cel operacyjny 2.1. Wsparcie prawidłowego rozwoju dzieci i młodzieży,</p> <p>Cel operacyjny 2.4. Wsparcie i rozwój usług kierowanych do seniorów,</p> <p>Cel strategiczny 3. Integracja społeczności lokalnej</p> <p>Cel operacyjny 3.1. Budowa kapitału społecznego,</p> <p>Cel operacyjny 3.2. Wspieranie samoorganizacji społeczności lokalnej</p>
Strategia Rozwoju Gminy Kłodawa na lata 2021-2027	<p>Cel strategiczny I: Konkurencyjna gospodarka lokalna oparta o działalność sektora MMŚP, powiązana ze skutecznym systemem edukacji,</p> <p>Cel operacyjny I.2 Rozwój potencjału gospodarczego Gminy Kłodawa,</p> <p>Cel strategiczny IV: Wysoka atrakcyjność gminy, oparta na bogatym dziedzictwie przyrodniczo-kulturowym i szerokiej ofercie czasu wolnego,</p> <p>Cel operacyjny IV.1 Zachowanie dziedzictwa kulturowego w Gminie</p>	<p>Cel strategiczny I: Konkurencyjna gospodarka lokalna oparta o działalność sektora MMŚP, powiązana ze skutecznym systemem edukacji,</p> <p>Cel operacyjny I.1 Rozwój potencjału edukacyjnego dzieci, młodzieży i osób dorosłych z Gminy Kłodawa,</p>

	<p>Kłodawa</p> <p>Cel operacyjny IV.2 Rozwój turystyki</p> <p>Cel operacyjny IV.3 Poprawa oferty kulturalnej i rekreacyjno-sportowej</p> <p>Cel operacyjny IV.4 Wzmocnienie promocji i zwiększenie popytu na turystykę, kulturę i rekreację</p>	
<p>Strategia Rozwoju Gminy Krzeszyce na lata 2017-2027</p>	<p>Cel strategiczny I: Konkurencyjna gospodarka,</p> <p>Cel operacyjny I.3 Wsparcie dla rozwoju przedsiębiorczości,</p> <p>Cel operacyjny I. 4 Marka „Krzeszyce”,</p> <p>Cel strategiczny II: Unowocześnianie stanu infrastruktury technicznej i społecznej,</p> <p>Cel operacyjny II.3: Rozbudowa gminnej infrastruktury rekreacyjno-sportowej,</p>	<p>Cel strategiczny III: Aktywne społeczeństwo,</p> <p>Cel operacyjny III.1: Zaspokojenie potrzeb rekreacyjnych i wypoczynkowych dzieci i młodzieży,</p> <p>Cel operacyjny III.2: Zaspokojenie potrzeb kulturalnych mieszkańców Gminy,</p> <p>Cel operacyjny III.4: Aktywne i zdrowe starzenie się,</p> <p>Cel operacyjny III.5: Uczucie się przez całe życie (Lifelong Learning),</p> <p>Cel operacyjny III.6: Aktywizacja mieszkańców</p>
<p>Plan Rozwoju Strategicznego Gminy Lubniewice na lata 2021-2027</p>	<p>Cel strategiczny 2 Zwiększenie atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej gminy,</p> <p>Cel operacyjny 2.2: Lepsza jakość i różnorodność oferty turystycznej,</p> <p>Cel operacyjny 2.2: Rozwój nowoczesnej i atrakcyjnej infrastruktury turystycznej</p> <p>Cel operacyjny 2.3: Poprawa stanu technicznego zabytków oraz rewitalizacja przestrzeni na rzecz rozwoju turystyki i kultury</p> <p>Cel operacyjny 2.4: Budowa lokalnej marki i wizerunku gminy oraz wzrost rozpoznawalności gminy w regionie oraz w wymiarze ponadregionalnym</p>	<p>Cel strategiczny 1: Lepsza jakość życia mieszkańców i poprawa oferty usług publicznych dla mieszkańców,</p> <p>Cel operacyjny 1.4.: Rozwój lokalnego kapitału społecznego.</p>
<p>Strategia Rozwoju Gminy Santok na lata 2023-2030</p>	<p>Cel strategiczny 1 Gmina spójna społecznie – dbająca o wysoką jakość życia mieszkańców.</p> <p>Cel operacyjny 1.4 Atrakcyjna oferta czasu wolnego.</p> <p>Cel strategiczny 2. Gmina z pomysłem – dbająca o rozwój gospodarczy.</p> <p>Cel operacyjny 2.1 Wykorzystanie podmiejskiego położenia.</p> <p>Cel operacyjny 2.2 Rozwój lokalnych zasobów gospodarczych.</p>	<p>Cel strategiczny 1 Gmina spójna społecznie – dbająca o wysoką jakość życia mieszkańców.</p> <p>Cel operacyjny 1.1 Rozwój infrastruktury edukacyjnej.</p> <p>Cel operacyjny 1.2 Rozwój infrastruktury społecznej.</p> <p>Cel strategiczny 4. Gmina przyjazna – chętna do współpracy.</p> <p>Cel operacyjny 4.1 Rozwój współpracy z innymi samorządami i organizacjami.</p>

	<p>Cel operacyjny 2.3 Intensywny rozwój potencjału turystycznego.</p> <p>Cel operacyjny 2.4 Wykorzystanie położenia Gminy Santok w regionie przygranicznym.</p>	<p>Cel operacyjny 4.2 Integracja społeczna Gminy Santok.</p> <p>Cel operacyjny 4.3 Silny samorząd – bliski obywatelowi.</p>
<p>Strategia Rozwoju Gminy Lubiszyn na lata 2021-2030</p>	<p>Cel strategiczny I: Konkurencyjna gospodarka lokalna oparta o działalność sektora MMŚP oraz innowacyjnych gospodarstw rolnych, powiązana ze skutecznym systemem oświatowym i aktywnością zawodową mieszkańców,</p> <p>Cel operacyjny I.2: Rozwój potencjału gospodarczego Gminy Lubiszyn,</p> <p>Cel strategiczny IV: Wysoka atrakcyjność turystyczna i rekreacyjna gminy, oparta na bogatym dziedzictwie przyrodniczo-kulturowym i szerokiej ofercie czasu wolnego,</p> <p>Cel operacyjny IV.1 Zachowanie dziedzictwa kulturowego w Gminie Lubiszyn,</p> <p>Cel operacyjny IV.2 Rozwój turystyki</p>	<p>Cel strategiczny I: Konkurencyjna gospodarka lokalna oparta o działalność sektora MMŚP oraz innowacyjnych gospodarstw rolnych, powiązana ze skutecznym systemem oświatowym i aktywnością zawodową mieszkańców,</p> <p>Cel operacyjny I.1: Rozwój potencjału edukacyjnego dzieci, młodzieży i osób dorosłych z Gminy Lubiszyn,</p> <p>Cel strategiczny II: Poprawa jakości zarządzania, opartej na współpracy i wykorzystaniu zasobów,</p> <p>Cel operacyjny II.2: Wielofunkcyjny rozwój wsi,</p> <p>Cel strategiczny III: Sprawny i efektywny system usług publicznych wysokiej jakości, warunkujący odpowiednią jakość życia i pracy mieszkańców.</p> <p>Cel operacyjny III.4 Rozwój sprzyjający włączaniu społecznemu i bezpieczeństwu zdrowotnemu mieszkańców,</p> <p>Cel strategiczny IV: Wysoka atrakcyjność turystyczna i rekreacyjna gminy, oparta na bogatym dziedzictwie przyrodniczo-kulturowym i szerokiej ofercie czasu wolnego,</p> <p>Cel operacyjny IV.3 Poprawa oferty kulturalnej i rekreacyjno-sportowej.</p>
<p>Strategia Rozwoju Lokalnego Gminy Ośno Lubuskie na lata 2016-2023</p>	<p>Cel strategiczny I: Lokalna gospodarka i rynek pracy</p> <p>Cel operacyjny I.2.: Rozwój potencjału turystycznego Gminy,</p> <p>Cel strategiczny IV: Kapitał społeczny,</p> <p>Cel operacyjny IV.2: Sport i rekreacja</p>	<p>Cel strategiczny IV: Kapitał społeczny</p> <p>Cel operacyjny IV.1.: Edukacja - jakość i dostępność,</p> <p>Cel operacyjny IV.4.: Dziedzictwo kulturowe,</p> <p>Cel operacyjny IV.5.: Partycypacja społeczna</p>

2. Opis sposobu integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów czy branż działalności gospodarczej w celu kompleksowej realizacji przedsięwzięć

Wybrane przez nas cele wynikają ze zdiagnozowanych podczas konsultacji społecznych potrzeb i są komplementarne w stosunku do siebie oraz ściśle się ze sobą łączą. Osiągnięcie ich zaspokoi potrzeby mieszkańców w najważniejszych obszarach. Niemożliwa byłaby ich realizacja bez włączenia mieszkańców, samorządów, organizacji pozarządowych, instytucji kultury, podmiotów związanych z edukacją, przedsiębiorców i innych podmiotów. Współdziałanie różnych podmiotów, zarówno w planowaniu jak i realizacji jest konieczne, aby przewidziane w LSR działania zostały zrealizowane na jak najwyższym poziomie i z korzyścią dla odbiorców tych działań.

Realizacja założonych w LSR przedsięwzięć przede wszystkim przyczyni się do wzrostu potencjału członków lokalnych społeczności. Ze względu na niski poziom aktywności mieszkańców obszaru LGD zaplanowane cele i działania sprzyjają integracji społecznej oraz włączeniu społecznemu ludzi młodych, seniorów i kobiet. Realizacja wielu działań dedykowana jest organizacjom pozarządowym, co wzmocni te organizacje i pozwoli im nabrać doświadczenia, ale też bardzo uaktywni członków tych organizacji. Jak wykazaliśmy w rozdziale IV na terenie LGD powstało wiele nowych organizacji pozarządowych w ostatnich latach, ale aktywność ich jest okazjonalna. Powierzenie licznych działań w ramach LSR sprawi, że być może organizacje te zyskają nowych, aktywnych członków wśród ludzi młodych, seniorów i kobiet. Między innymi poprzez organizacje pozarządowe i ściśle ich współpracę z samorządami lokalnymi oraz innymi podmiotami na terenie gmin dajemy mieszkańcom możliwość wpływania na to, co ma powstać czy być zrobione w ich miejscu zamieszkania. Mając na uwadze rozwój turystyki jako jeden z kluczowych elementów LSR zadanie powierzymy jednostkom sektora finansów publicznych. Zadanie to z racji posiadanych zasobów (terenów, praw własności, funduszy) powinny realizować samorządy terytorialne. Niemniej jednak planowane obiekty ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej lub kulturalnej będą służyć społeczeństwu, a to oznacza, że powinny być konsultowane z mieszkańcami danej miejscowości czy całej gminy.

Zintegrowany charakter strategii przejawia się także w spójności i kompleksowości przedsięwzięć i celów:

W ramach Celu 1 Wzmocnienie potencjału turystycznego na obszarze LGD (realizacja z PS WPR) proponowane w LSR przedsięwzięcia dotyczą:

a) infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej (1.1), gdzie operacje będą skierowane do mieszkańców i realizowane będą przez jednostki sektora finansów publicznych, których celem jest poprawa atrakcyjności turystycznej obszaru LGD. Premiowane będą operacje przyczyniające się do podniesienia atrakcyjności obszaru. Operacje będą wybierane w ramach konkursu.

b) rozwoju przedsiębiorczości (1.2) obejmuje zarówno zakładanie działalności gospodarczej, jak i rozwijanie istniejących podmiotów gospodarczych. W działania zaangażowani będą potencjalni lub obecni przedsiębiorcy, a tym samym promowane będzie samozatrudnienia lub/i tworzenie miejsc pracy. Ponadto, przewiduje się premiowanie projektów, które zakładają rozwijanie działalności gospodarczej połączone z zatrudnieniem ludzi do 25 roku życia, seniorów lub kobiet. Przewiduje się ściśle powiązanie rozwoju przedsiębiorczości oraz zwiększania zatrudnienia z potencjałem turystycznym i problemami obszaru LGD, w sekcjach I – Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi oraz R – Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją, N - Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca. Operacje będą wybierane w ramach konkursu.

W ramach Celu 2 Włączenie społeczne mieszkańców obszaru LGD obejmować będzie zadania związane z:

a) Aktywizacją społeczności lokalnej w placówkach edukacyjnych (2.1). W ramach tego przedsięwzięcia operacje będą skierowane do dzieci, młodzieży i dorosłych i służyć będą zaspokajaniu potrzeby rozwoju osobistego poprzez uczestnictwo w różnego rodzaju zajęciach, warsztatach, kursach i innych formach. Realizatorem tych działań będą jednostki sektora finansów publicznych lub ich jednostki organizacyjne, a także placówki edukacyjne.

b) Lokalnym kształceniem dorosłych (2.2). W tym działaniu wybierane będą operacje skierowane do seniorów, aktywizujące tę grupę beneficjentów i podnoszące ich kompetencje, w tym kompetencje cyfrowe. Realizatorem będą organizacje pozarządowe lub jednostki organizacyjne jednostek sektora finansów publicznych.

c) Rozwojem potencjału społeczności lokalnych (2.3). Działanie skierowane jest do szerokiego grona odbiorców i ma na celu głównie integrację mieszkańców obszaru LGD. Lepsza integracja społeczna przyczyni się do zwiększenia aktywności mieszkańców i sprzyjać będzie rozwojowi obszaru. Działania realizować będą jednostki sektora finansów publicznych lub organizacje pozarządowe.

Ponadto w tym celu, ale z PS WPR będzie realizowane przedsięwzięcie:

d) projekty włączenia społecznego (2.4), które realizować będą organizacje pozarządowe przy współpracy z jednostkami sektora finansów publicznych lub instytucje kultury. Działania te będą skierowane do osób do 25 roku życia, kobiet oraz seniorów, których celem jest uatrakcyjnienie terenów wiejskich pod kątem zaspokajania potrzeb wymienionych grup beneficjentów. Operacje będą realizowane w ramach projektów grantowych.

Realizacja LSR przyczyni się do zbudowania potencjału społeczności lokalnych i bardzo mocno wspiera realizację celów zawartych w strategiach gminnych, co pokazuje tabela powyżej. Odbiorcami nowych przestrzeni i wydarzeń będą wszyscy mieszkańcy, w tym także kobiety, seniorzy i ludzie młodzi. Działania zaplanowane w każdym z dwóch celów wzajemnie się uzupełniają przyczyniając się w sposób kompleksowy do rozwoju obszaru LGD pod względem gospodarczym (rozwój przedsiębiorczości), infrastrukturalnym (nowe lub przebudowane obiekty turystyczne, rekreacyjne lub kulturalne) i społecznym (rozwój kompetencji ludzi do 25 roku życia, kobiet i seniorów oraz integracja społeczna).

VI. CELE I WSKAŹNIKI

Na podstawie zdiagnozowanych problemów oraz potrzeb mieszkańców LGD wyłoniono dwa cele wiodące, których realizacja spełni oczekiwania społeczne i przyczyni się do rozwoju obszaru pod względem turystycznym i osobistym mieszkańców. Do każdego celu zostały przypisane po trzy przedsięwzięcia, które bezpośrednio wynikają z analizy potrzeb wskazanych w rozdziale IV oraz ze wskazanych w rozdziale III obszarach na podstawie Kart projektu, które chcieliby zrealizować mieszkańcy w swoich gminach. Z tych danych wyraźnie wynika, że mieszkańcom, samorządom, organizacjom pozarządowym i przedsiębiorcom najbardziej zależy na rozwoju obszaru LGD pod względem turystycznym oraz na uaktywnieniu społecznym ludzi młodych, seniorów, kobiet, wsparciu ich w rozwoju osobistym i integracji społecznej.

Cel 1 będzie realizowany z Planu Strategicznego Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027, natomiast Cel 2 będzie realizowany z Funduszy Europejskich dla Województwa Lubuskiego na lata 2021-2027- Europejski Fundusz Społeczny Plus oraz Planu Strategicznego Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027.

Tabela 15. Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.1 Wzmocnienie potencjału turystycznego na obszarze LGD	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
900 000,00	P.1.1 Infrastruktura turystyczna lub rekreacyjna. Przedsięwzięcie dotyczyć będzie budowy, przebudowy obiektów o znaczeniu turystycznym lub rekreacyjnym, które przyczynią się do rozwoju turystyki i będą służyć mieszkańcom do celów rekreacyjnych i integracji społecznej.	Operacje realizować będą JST z terenu obszaru LGD na rzecz mieszkańców obszaru LGD, w tym seniorów, ludzi do 25 roku życia i kobiet oraz turystów.	konkurs
180 000,00	P.1.2 Rozwój przedsiębiorczości Przedsięwzięcie dotyczyć będzie zakładania nowych firm lub rozwoju już istniejących firm służących rozwojowi turystyki na obszarze LGD. O dofinansowanie beneficjenci będą	osoby fizyczne, pełnoletnie, posiadające obywatelstwo państwa członkowskiego Unii Europejskiej, mające miejsce zamieszkania na obszarze realizacji LSR, które nie wykonywały działalności gospodarczej w okresie roku	konkurs

	<p>mogli się starać tylko w wybranych sekcjach PKD (I, R, N).</p>	<p>poprzedzającego złożenie wniosku o przyznanie pomocy, LUB przedsiębiorcy, którzy w okresie 3 lat poprzedzających dzień złożenia wniosku o przyznanie pomocy wykonywali łącznie co najmniej 365 dni działalność gospodarczą oraz nadal wykonują tę działalność, nie została im dotychczas przyznana pomoc na operację w zakresie podejmowania działalności gospodarczej albo upłynęło co najmniej 2 lata od dnia przyznania pomocy na operację w tym zakresie.</p>	
Budżet (w EUR)	<p>Przedsięwzięcia w ramach C.2 Włączenie społeczne mieszkańców obszaru LGD</p>	<p>grupy docelowe</p>	<p>sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)</p>
550 000,00	<p>P.2.1 Aktywizacja społeczności lokalnej w placówkach edukacyjnych</p> <p>Przedsięwzięcie dotyczyć będzie: organizacji zajęć, warsztatów, kursów (poza bazą usług rozwojowych), wydarzeń, które wspierać będą: 1. przedszkolaków/uczniów w rozwoju kompetencji kluczowych i przekrojowych, służyć będą wyrównywaniu dysproporcji edukacyjnych uczniów z terenów wiejskich, rozwijać będą talenty, 2. rodziców przedszkolaków/uczniów w podnoszeniu kompetencji wychowawczych i psychologicznych, 3. społeczność lokalną w podejmowaniu większej aktywności i pracy na rzecz dobra wspólnego</p>	<p>Operacje realizować będą JST z terenu obszaru LGD na rzecz przedszkolaków, uczniów szkół szczebla podstawowego lub średniego, rodziców i społeczności lokalnych przy współpracy z przedszkolami i szkołami. LUB Operacje realizować będą przedszkola/ szkoły z terenu obszaru LGD na rzecz przedszkolaków, uczniów szkół szczebla podstawowego lub średniego, rodziców i społeczności lokalnych przy współpracy z samorządami, organizacja pozarządowymi. LUB Operacje realizować będą organizacje pozarządowe z terenu obszaru LGD zarejestrowane w KRS na rzecz przedszkolaków, uczniów szkół szczebla podstawowego lub średniego, rodziców i społeczności lokalnych przy współpracy z samorządami, przedszkolami/ szkołami.</p>	<p>projekt grantowy</p>
367 678,56	<p>P.2.2 Lokalne kształcenie dorosłych</p> <p>Przedsięwzięcie dotyczyć będzie: organizacji zajęć, warsztatów, kursów (poza bazą usług rozwojowych), wydarzeń, które wspierać będą grupy docelowe operacji w rozwoju kompetencji podstawowych, w tym cyfrowych,</p>	<p>Operacje realizować będą JST z terenu obszaru LGD na rzecz seniorów, ludzi do 25 roku życia i kobiety LUB Operacje realizować będą organizacje pozarządowe z terenu obszaru LGD zarejestrowane w KRS na rzecz seniorów, ludzi do 25 roku życia i kobiety</p>	<p>projekt grantowy</p>

	zwiększeniu uczestnictwa osób dorosłych w procesie kształcenia, aktywizacji seniorów, w tym aktywizacji zawodowej.		
350 000,00	<p>P.2.3 Rozwój potencjału społeczności lokalnych</p> <p>Przedsięwzięcie dotyczyć będzie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - organizacji wydarzeń wspierających aktywizację społeczną i rozwój społeczności lokalnych, - budowaniu zdolności i potencjału partnerstw lokalnych, - integracji społeczności lokalnych. 	Operacje realizować będą JST z terenu obszaru LGD na rzecz mieszkańców, w tym seniorów, ludzi do 25 roku życia i kobiety, przy współpracy z organizacjami pozarządowymi LUB Operacje realizować będą organizacje pozarządowe z terenu obszaru LGD zarejestrowane w KRS na rzecz mieszkańców, w tym seniorów, ludzi do 25 roku życia i kobiety, przy współpracy z samorządami lokalnymi.	projekt grantowy
1170 000,00	<p>P.2.4 Projekty włączenia społecznego</p> <p>Przedsięwzięcie dotyczyć będzie operacji nie inwestycyjnych jak i inwestycyjnych służących włączeniu społecznemu.</p>	Operacje realizować będą organizacje pozarządowe zarejestrowane w KRS z terenu LGD na rzecz seniorów, ludzi do 25 roku życia i kobiet.	projekty grantowe

VII. SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU.

1. Ogólna charakterystyka przyjętych rozwiązań – sposób powstania procedur ich kluczowe cele i założenia

Sposoby oceny i wyboru operacji zostaną określone w *Procedury wyboru i oceny operacji w ramach LSR*, które ustanawia Zarząd Stowarzyszenia KST-LGD. Celem procedury jest zapewnienie transparentności wyboru i oceny operacji, przy zachowaniu zasady, że ani władza publiczna, ani żadna z grup interesu nie mogą mieć więcej niż 49% praw głosu na poziomie podejmowania decyzji. Przedmiotem procedur jest określenie niedyskryminujących i przejrzystych zasad wyboru oraz obiektywnych kryteriów wyboru, które pozwalają uniknąć konfliktu interesów i są zgodne z podejściem RLKS. *Procedury wyboru i oceny operacji w ramach LSR* wraz załącznikami będą zamieszczone na stronie internetowej Stowarzyszenia KST-LGD oraz dostępne w biurze. W celu zachowania transparentność procedur oceny i wyboru operacji również dokumentacja z wyboru operacji, w szczególności: lista operacji zgodnych z LSR, lista operacji niezgodnych z LSR, lista operacji wybranych do realizacji, lista operacji nie wybranych do realizacji, uchwały i protokół zawierający informację o wyłączeniach z procesu decyzyjnego, ze wskazaniem których wniosków i członków Rady wyłączenie dotyczy będzie publikowana na stronie internetowej Stowarzyszenia KST-LGD. Procedury są także jednym z elementów świadczonego w biurze doradztwa.

Uniknięcie konfliktu interesu gwarantuje deklaracja poufności i bezstronności oraz rejestr interesów. Członkowie, co do których zachodzi uzasadnione podejrzenie wystąpienia konfliktu interesów z wnioskiem beneficjenta wyłączają się z prac Rady nad daną operacją na wszystkich etapach. Członkowie Rady reprezentują różne sektory i różne gminy, co minimalizuje ryzyko konfliktu interesu u reprezentantów tego samego sektora na poziomie oceny tej samej operacji. Rada Stowarzyszenia KST-LGD jest organem kompetentnym i posiada duże doświadczenie. Większość członków, poza jednym, dokonywało oceny i wyboru operacji w ramach LSR w ostatniej perspektywie. Członkowie Rady stale podnoszą swoje kompetencje na szkoleniach z zasad wdrażania Lokalnej Strategii Kierowanej przez Społeczność (w tym zasad oceny i wyboru projektów do dofinansowania). Biorą też udział w tworzeniu procedur i kryteriów wyboru operacji w ramach LSR. Nad prawidłowym przebiegiem procesu oceny, wyboru, sporządzania dokumentacji i protokołowania procesu wyboru operacji czuwać będzie biuro LGD oraz Zarząd.

Dokumenty ustalające zasady oceny i wyboru zostaną przygotowane są przez grupę roboczą, w której skład wchodzi przedstawiciele wszystkich sektorów. Grupa robocza opracowując procedury zwróci szczególną uwagę, aby: były one zgodne z przepisami obowiązującymi dla podejścia RLKS, WPR oraz FEWL na lata 2021-2027, były one niedyskryminujące, przejrzyste, eliminowały wystąpienie konfliktu interesów, wymagały zachowania frekwencji i parytetu, regulowały sytuacje wyjątkowe takie jak uzyskanie przez co najmniej dwie operacje jednakowej ilości punktów, zapewniały stosowanie tych samych kryteriów w całym procesie wyboru w ramach danego naboru, dawały możliwość i określały zasady wniesienia protestu. Zarówno Regulamin Rady, jak i *Procedury wyboru i oceny operacji w ramach LSR*, będą zawierać szczegółowe rozwiązania oraz wzory dokumentów stosowane w procesie oceny i wyboru. Przygotowane dokumenty zostaną opublikowane na stronie internetowej Stowarzyszenia KST-LGD i poddawane dalszym konsultacjom społecznym. Opracowane dokumenty zostaną przedstawione do konsultacji Radzie. Ostateczna wersja Regulaminu Rady zostanie przyjęta uchwałą przez Walne Zebranie Członków, a *Procedury wyboru i oceny operacji w ramach LSR* zostaną przyjęte przez Zarząd na mocy uchwały.

2. Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru – powiązanie z diagnozą celami i wskaźnikami.

Projekty zaplanowane w LSR do realizacji będą zgodne z zasadami i warunkami określonymi w programach, z których LSR będzie finansowana. Kryteria wyboru operacji będą ściśle powiązane z założonymi w LSR celami i wskaźnikami, które bezpośrednio wynikają z przeprowadzonej diagnozy obszaru. Dla każdego z dwóch celów strategii zostaną wypracowane inne kryteria wyboru, które zostaną wypracowane w sposób partycypacyjny. Celem wyboru kryteriów jest umożliwienie jak najbardziej obiektywnej oceny zgłaszanych projektów, przy jednoczesnym odniesieniu ocen do charakteru LGD i LSR. Wagi punktowe poszczególnych kryteriów oraz ich definicje i sposoby ustalania wartości znajdują się w instrukcjach przy kartach oceny wniosków. Kryteria znajdują się w Kartach oceny zgodności z kryteriami wyboru w ramach poszczególnych przedsięwzięć, które stanowią załączniki do *Procedury wyboru i oceny operacji w ramach LSR*.

W trakcie realizacji LSR zaistnieć może konieczność zmiany kryteriów. Celem zmiany kryteriów powinno być zapewnienie wykorzystania budżetu LSR oraz realizacji wskaźników LSR. Przestankami do zmiany kryteriów mogą być np. konieczność dostosowania do regulacji prawnych, czy wnioski z posiedzeń Rady. Ważnym powodem zmian mogą też być wyniki corocznej ewaluacji lub monitorowania realizacji LSR. Wniosek o zmianę kryteriów może wypłynąć od Członka Stowarzyszenia KST-LGD lub pracowników Biura LGD. Wymagane będzie, aby wniosek o zmianę kryterium skierowany do Zarządu zawierał projekt nowego kryterium lub kryteriów wraz z propozycją wag i przyznawania punktów oraz uzasadnienie proponowanej zmiany. Propozycja zmian będzie publikowana na stronie internetowej Stowarzyszenia KST-LGD, gdzie mieszkańcy będą mogli się z nią zapoznać i wnieść swoje uwagi. Konsultacje trwać będą 7 dni. Po tym czasie projekt zmiany wraz z uwagami zebranymi podczas konsultacji przedstawiony będzie na posiedzeniu Zarządu, podczas którego ustalony zostanie ostateczny kształt zmiany kryterium i zatwierdzony w głosowaniu. Zmienione kryteria zawsze będą powiązane z celami, przedsięwzięciami, wskaźnikami i opierać się będą na diagnozie obszaru. Wskazanie takich powiązań musi znaleźć się w uzasadnieniu do uchwały Zarządu. Zmiana może zostać również odrzucona przez Zarząd. Zatwierdzona przez Zarząd Stowarzyszenia KST-LGD zmiana procedur czy kryteriów wymaga akceptacji Samorządu Województwa Lubuskiego. Po uzyskaniu akceptacji Samorządu Województwa Lubuskiego zmieniona procedura obowiązywać będzie od kolejnego naboru, a zmienione zapisy wprowadzone będą do innych dokumentów w celu zachowania ich spójności.

3. Definicja innowacyjności

Jednym z kryteriów wyboru w niektórych operacjach będzie innowacyjność rozumiana jako wprowadzenie nowych produktów, usług lub nowego sposobu wykorzystania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, środowiskowych niestosowanych wcześniej na terenie danej gminy/terenu LGD. Innowacyjność będzie jednym z kryteriów oceniania operacji. Ponieważ wprowadzanie nowych rozwiązań wpływa na atrakcyjność obszaru, Stowarzyszenie KST-LGD będzie prowadzić w sposób ciągły kampanię promującą innowacyjność w każdej strefie działania. Będziemy inspirować beneficjentów poprzez pokazywanie dobrych praktyk, wdrożonych już, działających i przynoszących korzystne efekty. W tym celu wykorzystamy stronę internetową Stowarzyszenie, prezentacje na warsztatach, spotkaniach i wydarzeniach plenerowych.

4. Realizacja projektów grantowych i operacji własnych.

LGD zaplanowało realizację projektów grantowych, co pokazuje tabela nr 15. w rozdziale VI LSR. Dla projektów grantowych zostanie opracowana oddzielna *Procedura oceny i wyboru grantobiorców w ramach projektów grantowych*, która pozwoli na skuteczne rozliczanie projektów grantowych, ich kontrolę oraz monitoring. Wybór operacji i grantobiorców dokonywany jest wyłącznie przez członków Rady na podstawie Regulaminu Rady i w/w procedur. Wszyscy członkowie będą przechodzić szkolenie z zakresu oceny wniosków w LGD. Kryteria wyboru operacji są ustanawiane w tym samym trybie, co całość procedur. Proces ten został opisany powyżej. LGD nie przewiduje realizacji operacji własnych.

VIII. PLAN DZIAŁANIA

Plan działania jest ściśle powiązany z określonymi celami i wskaźnikami ich osiągnięcia. Zaplanowane przedsięwzięcia zostały skonsultowane z przedstawicielami poszczególnych sektorów funkcjonujących na obszarze LGD. Pozwoliło to na precyzyjne określenie planowanych do osiągnięcia efektów poszczególnych działań oraz czasu ich wykonania. Wyodrębniono w nim wszystkie planowane do realizacji przedsięwzięcia oraz podano czas ich realizacji, zaplanowano kwotę oraz zakres działania w ramach PROW. Wypracowane cele mają charakter długofalowy i zapewniają ciągłości trwałość rozwoju. Komplementarna realizacja celów zmierza do innowacyjnego rozwoju obszaru w oparciu o posiadane zasoby i integrację zaangażowanych podmiotów lokalnych. Plan działania jest ściśle powiązany z budżetem LSR poniższa tabela przedstawia budżet celów szczegółowych w ramach wdrażania LSR w podziale czasowym.

Tabele 16. Plan działania

CEL	lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
C.1.	Wzmocnienie potencjału turystycznego na obszarze LGD													
Przedsięwzięcie P. 1.1.1 Infrastruktura turystyczna lub rekreacyjna	Liczba nowych lub przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej	0	0	0	0	11	100	0	0	0	0	0	0	PS WPR
Przedsięwzięcie P.1.2 Rozwój przedsiębiorczości	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu lub rozwoju przedsiębiorstwa	0	0	0	0	0	0	3	100	0	0	0	0	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.1	R.41 PR łączenie obszarów wiejskich w Europie: Odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR	0		0		25%		0		0		0		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.2	R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: Nowe miejsca pracy wspierane w ramach projektów WPR	0		0		0		3		0		0		PS WPR

C.2	Włączenie społeczne mieszkańców obszaru LGD													
Przedsięwzięcie 2.1 Aktywizacja społeczności lokalnej w placówkach edukacyjnych	Liczba osób pochodzących z obszarów wiejskich objętych wsparciem w programie	90	20	180	60	0	0	0	0	180	100	0	0	EFS+
Przedsięwzięcie 2.2 Lokalne kształcenie dorosłych	Liczba osób dorosłych objętych wsparciem w zakresie umiejętności lub kompetencji podstawowych, realizowanych poza bazą usług rozwojowych	0	0	50	50	0	0	0	0	50	100	0	0	EFS+
Przedsięwzięcie 2.3 Rozwój potencjału społeczności lokalnych	Całkowita liczba osób objętych wsparciem/ Ludność objęta projektami w ramach zintegrowanego rozwoju terytorialnego	0	0	50	50	0	0	0	0	50	100	0	0	EFS+
Przedsięwzięcie P.2.4 Projekty włączenia społecznego	Liczba projektów włączenia społecznego	0	0	0	0	0	0	20	100	0	0	0	0	PS WPR

Wskaźnik rezultatu W.2.1	Liczba osób, które zakończyły udział w działaniach kulturalnych, aktywizacyjnych lub edukacyjnych	70		140		0		0		140		0		FEW
	Liczba uczniów, którzy nabyli kwalifikacje po opuszczeniu programu	50		80		0		0		80		0		FEW
Wskaźnik rezultatu W.2.2	Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu	0		25		0		0		25		0		FEW
Wskaźnik rezultatu W.2.3	Liczba osób, których sytuacja społeczna uległa poprawie po opuszczeniu programu	0		25		0		0		25		0		FEW
Wskaźnik rezultatu W.2.4	R. 42 Promowanie włączenia społecznego: Liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0		0		0		1500		0		0		PS WPR

IX. PLAN FINANSOWY

Konstruując budżet KST-LGD kierowano się maksymalnymi progami finansowymi przewidzianym dla tego rodzaju LGD. Kwoty oparto o wytyczne wskazane w załączniku nr 4 do regulaminu konkursu na wybór LSR pt. „Sposób ustalania wysokości dostępnych środków przeznaczonych na realizację LSR”.

Budżet KST LGD jest budżetem wielofunduszowym opartym o środki pochodzące z Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej oraz Europejskiego Funduszu Społecznego Plus. Pula środków uzależniona jest od liczby ludności obszaru LSR, która na dzień 31 grudnia 2020 r. wynosi 78 104 mieszkańców. Dostępne środki podzielono na poszczególne zakresy wsparcia tj. wdrażanie LSR i zarządzanie LSR stąd wysokość wsparcia finansowego w ramach poszczególnych poddziałań wygląda następująco:

Tabela 17. Budżet LSR

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	Program/fundusz			Środki ogółem (euro)
	PS WPR	EFRR*	EFS+*	
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	2 250 000,00	0,00	772 258,92	3 022 258,92
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	512 500,00	0,00	495 419,64	1 007 919,64
Razem	2 762 500,00	0,00	1 267 678,56	4 030 178,56

Tabela 18. Plan wykorzystania budżetu LSR

fundusz	środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	31.12.2024		31.12.2025		30.06.2026		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
	kwota ogółem (UE +krajowe)	% wykorzystani a budżetu LSR	kwota ogółem (UE +krajowe)	% wykorzystani a budżetu LSR	kwota ogółem (UE +krajowe)	% wykorzystani a budżetu LSR	kwota ogółem (UE +krajowe)	% wykorzystani a budżetu LSR	kwota ogółem (UE +krajowe)	% wykorzystani a budżetu LSR	kwota ogółem (UE +krajowe)	% wykorzystani a budżetu LSR	kwota ogółem (UE +krajowe)	% wykorzystani a budżetu LSR
EFROW	0,00	0	0,00	0	900 000,00	40,00	0,00	0	1 350 000,00	100	0,00	0	0,00	0
EFS+	150 000,00	11,83	555 000,00	55,61	0,00	0	0,00	0	0,00	0	562 678,56	100,00	0,00	0
EFRR	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0
RAZEM	150 000,00	4,26	555 000,00	20,04	900 000,00	45,63	0,00	0	1 350 000,00	84,00	562 678,56	100,00	0,00	0

X. MONITORING I EWALUACJA

LGD w trakcie wdrażania strategii prowadzić będzie działania monitoringowe i ewaluacyjne. Monitoring prowadzony będzie w sposób ciągły od dnia zawarcia umowy o warunkach i sposobie realizacji LSR do dnia zakończenia wdrażania strategii przez biuro i Zarząd LGD.

Dane monitoringowe, zawarte w poszczególnych sprawozdaniach, zostaną wykorzystane do oceny efektywności wdrażania strategii. Na ich podstawie biuro, Zarząd i Komisja Rewizyjna będą mogły przygotować propozycje zmian w procesie wdrażania strategii (w tym Planu komunikacji) tak, aby jej realizacja przebiegła zgodnie z założeniami i przyniosła zakładane efekty.

LGD planuje także przeprowadzenie ewaluacji on-going oraz ewaluacji ex-post.

Ewaluacja ex-post przeprowadzona będzie do końca 2028 r. przez niezależnego ewaluatora posiadającego odpowiednie kwalifikacje i doświadczenie w ewaluacji LSR. Raport z badań zostanie zamieszczony na stronie internetowej LGD oraz przesłany do MRiRW wraz z informacją na temat sposobu realizacji rekomendacji i zaleceń.

Ewaluacja wewnętrzna LSR będzie serią przeprowadzanych corocznie ćwiczeń analityczno-refleksyjnych w formie co najmniej 5-godzinnego warsztatu refleksyjnego na początku każdego roku kalendarzowego, tak aby wnioski z niego mogły zasilić o dodatkowe informacje sprawozdanie końcowe z realizacji LSR za rok poprzedni. Uczestnikami warsztatów będą pracownicy biura LGD, członkowie Zarządu i Rady LGD. Do udziału w warsztatach LGD może zaprosić również przedstawiciele samorządu województwa, innych LGD oraz beneficjentów. Warsztaty przeprowadzone będą zgodnie z wytycznymi w zakresie monitoringu i ewaluacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach PROW 2014-2020. Podsumowanie warsztatu w postaci syntetycznych odpowiedzi na poruszane zagadnienia oraz informacji na temat sposobu wdrożenia rekomendacji, będzie elementem sprawozdania rocznego.

Zaplanowane w LSR działania dotyczące monitoringu i ewaluacji (w tym przede wszystkim metody zbierania oraz analizy i oceny danych) zostały rozpisane w ujęciu tabelarycznym.

Tabela 19. Monitoring i ewaluacja

Zakres badania	Podmiot odpowiedzialny za badanie	Źródła danych	Sposób badania	Czas/okres badania
MONITORING				
Budżet LSR	Pracownicy biura LGD	- Plan działania - informacje od instytucji wdrażającej o zawartych umowach i wypłatach - Lista operacji wybranych	- analiza stopnia wykorzystania budżetu na podstawie zebranych danych źródłowych - sprawozdanie z realizacji LSR	Na bieżąco (sprawozdanie z realizacji LSR do ostatniego dnia lutego)
Wskaźniki realizacji LSR	Pracownicy biura LGD	- Matryca celów w LSR, - listy operacji wybranych - informacje od instytucji wdrażającej o zawartych umowach i wypłatach	- analiza zakładanych wielkości oraz rzeczywiście osiągniętych na podstawie zebranych danych źródłowych - Sprawozdanie z realizacji LSR	Na bieżąco (sprawozdanie z realizacji LSR do ostatniego dnia lutego)
Harmonogram naboru wniosków	Pracownicy biura LGD	- harmonogram naborów - Plan Komunikacji - informacje od instytucji wdrażającej o zawartych umowach i wypłatach	- analiza zakładanych wielkości oraz rzeczywiście osiągniętych na podstawie zebranych danych źródłowych	Na bieżąco

			- przeliczenie środków i zestawienie finansowe kwot do wykorzystania	
Działania informacyjno – promocyjne określone w Planie Komunikacji	Pracownicy biura LGD	- Plan Komunikacji - strona internetowa - Facebook	- analiza zakładanych wielkości oraz rzeczywiście osiągniętych na podstawie zebranych danych źródłowych	Raport sporządzany co pół roku.
Doradztwo LGD	Pracownicy biura LGD	- karty doradztwa - ankieta efektywności doradztwa - lista doradztwa - informacje od instytucji wdrażającej o zawartych umowach i wypłatach	- analiza zebranych danych źródłowych - sprawozdanie z doradztwa	Raport sporządzany co pół roku.
Działalność organów LGD	Pracownicy biura LGD	- listy obecności z posiedzeń - protokoły i uchwały	- analiza frekwencji na posiedzeniach poszczególnych organów - Sprawozdanie roczne	Sprawozdanie raz w roku
Szkolenia LGD	Pracownicy biura LGD	- listy obecności na szkoleniach - ankieta oceniająca - Plan Szkoleń	- analiza frekwencji na szkoleniach oraz zgodności z Planem szkoleń - sprawozdanie	Na bieżąco (raport co pół roku)
EWALUACJA elementów funkcjonowania LGD				
Wypełnianie obowiązków przez pracowników biura	Zarząd LGD (ewaluacja własna)	- ankieta oceniająca efektywność pracy biura, - obserwacja członków Zarządu.	- analiza danych źródłowych, - opinia Zarządu	Na bieżąco
Funkcjonowanie LGD	- Zarząd - Komisja Rewizyjna	- umowa o przyznaniu pomocy - sprawozdanie z realizacji LSR - wnioski o płatność - bilans budżetowy - warsztaty refleksyjne	- analiza zebranych danych źródłowych - analiza wniosków z warsztatów refleksyjnych - sprawozdanie Komisji Rewizyjnej - prezentacja na Walne Zebranie Członków	Raz w roku
EWALUACJA on-going				
Realizacja LSR (w szczególności celów, wskaźników, przedsięwzięć, budżetu)	Zarząd	- Matryca celów - Plan Działania - Budżet LSR - listy operacji wybranych - informacje od instytucji wdrażającej o zawartych umowach i wypłatach	- analiza zakładanych wielkości oraz rzeczywiście osiągniętych na podstawie zebranych danych źródłowych - sprawozdanie z realizacji LSR	Raz w roku

Realizacja naborów (w szczególności harmonogramu naborów, kryteriów wyboru i procedur)	Zarząd	- warsztat refleksyjny z udziałem pracowników biura, członków Zarządu, Rady i opcjonalnie przedstawicieli samorządu województwa, innych LGD, beneficjentów; - informacje przekazane przez Samorząd Województwa i/lub Agencję Płatniczą, - ankiety oceniające efektywność doradztwa	- analiza wniosków z warsztatów refleksyjnych, - analiza zgodności działań z harmonogramem, - analiza jasności i przejrzystości kryteriów, - weryfikacja procedur	Raz w roku
EWALUACJA ex-post				
- ocena wpływu na główny cel LSR - ocena wpływu na kapitał społeczny - przedsiębiorczość - turystyka i dziedzictwo kulturowe - grupy defaworyzowane - innowacyjność - projekt współpracy - ocena funkcjonowania LGD - ocena procesu wdrażania LSR	Ewaluator zewnętrzny	1. Dane zastane: - dokumentów programowych m.in. LSR, strategii rozwoju gmin i innych, - dokumentacji projektowej, - danych ze statystyki publicznej. 2. Indywidualne wywiady pogłębione IDI 3. Ankiety 4. Panel dyskusyjny z kluczowymi interesariuszami	Analiza dokumentów źródłowych i stworzenie raportu ewaluacyjnego.	Do końca 2028 roku

W przypadku stwierdzenia w trakcie ewaluacji własnej niewystarczającej jakości podejmowanych działań, LGD podejmie intensywne działania, które zapewnią osiągnięcie założonych celów, np. wzmożenie promocji, zwiększenie liczby spotkań informacyjnych, szkoleń, ogłoszenie dodatkowych naborów wniosków).

Raport z ewaluacji zewnętrznej zostanie przekazany wszystkim organom LGD, Samorządowi Województwa oraz MRiRW. Główne wnioski i rekomendacje dotyczące poprawy efektywności wdrażania LSR zostaną zaprezentowane członkom Stowarzyszenia KST-LGD na Walnym Zebraniu Członków. Na ich podstawie biuro, Zarząd i Komisja Rewizyjna będą mogły przygotować propozycje zmian w procesie wdrażania strategii, a następnie podjąć działania naprawcze, aby poprawić efektywność realizacji LSR.